

Prof. dr Momčilo SAKAN

**IZRADA I ODBRANA ZAVRŠNIH
(DIPLOMSKIH) RADOVA
- MATERIJAL ZA STUDENTE PRVOG
CIKLUSA STUDIJA -**

Banja Luka, februar 2016. godine.

SADRŽAJ

U V O D	3
1. POJAM I CILJ IZRADE DIPLOMSKOG RADA	4
2. STRUKTURA DIPLOMSKOG RADA	6
2.1. Naslov	6
2.2. Sadržaj	7
2.3. Uvod	8
2.4. Glavni deo	9
2.5. Zaključak	10
2.6. Prilozi.....	11
3. DOKUMENTACIONA PODLOGA	13
3.1. Citati	13
3.2. Fusnote	16
3.3. Završna bibliografija.....	17
4. JEZIK I STIL IZRADE DIPLOMSKOG RADA	19
4.1. Reči.....	22
4.2. Sintagme	26
4.3. Rečenice	26
4.4. Paragrafi.....	29
5. PRIKUPLJANJE GRAĐE.....	33
6. PISANJE DIPLOMSKOG RADA.....	34
7. ODBRANA DIPLOMSKIH RADOVA.....	37
L I T E R A T U R A	39

U V O D

Navedeni materijal o izradi završnog (diplomskog) rada prvenstveno je namenjen studentima prvog ciklusa studija Nezavisnog univerziteta u Banja Luci. Materijal se, međutim, može koristiti i za izradu seminarskih radova i drugih pisanih radova na Univerzitetu. Materijal može koristiti i nastavnici koji se nađu u ulozi mentora, kao i svim drugim koji obrađuju određene stručne i naučne probleme, uključujući i master teze i doktorske disertacije.

Na izradu ovog materijala uticale su brojne okolnosti, a osnovne su: zahtevi fakulteta za ujednačavanjem stavova i potpunijim upoznavanjem navedene problematike. Istovremeno se očekuje da će ovaj materijal znatno doprineti teorijskoj i praktičnoj osposobljenosti studenata i da će im omogućiti bržu i kvalitetniju izradu diplomskih radova.

Osnovna namena ove publikacije se jasno može videti iz njenog naslova i definisane strukture. To nije ni zakon, ni uputstvo, ni pravilnik, niti nepromenljiva dogma koja bi striktno obavezivala studente. To je materijal informativno-sugestivnog karaktera koji je urađen sa namerom da pomogne studentima u izradi diplomskih, pa i seminarskih radova. U materijalu jesu date određene preporuke, sa ozbiljnim ambicijama, ali one nisu strogo obavezujuće. To je samo polazni materijal koji će vidno obogatiti iskustvo studenata stečeno izradom diplomskog rada i proučavanjem šire literature. To će ujedno predstavljati i najkvalitetniju osnovu za proširivanje i produbljivanje saznanja iz metodološke i tehničke kulture i stručnog i naučnog stvaralaštva uopšte.

Struktura glavnog dela prilagođena je nameni publikacije. U tom delu prvo je definisan je diplomski rad i ciljevi njegove izrade. U narednom pitanju obrađena je struktura diplomskog rada sa težištem na naslovu i glavnom delu. Naslov je opširnije opisan zbog potrebe da se ukaže na njegov značaj, a glavni deo – zbog toga što u postojećoj literaturi nije obrađivan u dovoljnoj meri. U trećem pitanju obrađena je dokumentaciona podloga: citati, fusnote i literatura.

Ukazano je i na stilove citiranja bez detaljnijeg opisa i obavezivanja studenata za koji od njih da se opredele u izradi diplomskog rada. U četvrtom pitanju obrađen je jezik i stil izrade diplomskog rada sa težištem na opisu stilova, pravilnom izbori termina i sintagmi, konstrukciji rečenica i izradi paragrafa. U petom i šestom pitanju date su osnovne preporuke u vezi sa prikupljanjem građe i pisanjem diplomskog rada, a u sedmom – o odbrani tih radova.

Banja Luka, februar 2016. godine.

1. POJAM I CILJ IZRADE DIPLOMSKOG RADA

Završni (diplomski rad) je vrsta završnog rada kojim studenti dokazuju da su osposobljeni za kompleksno sagledavanje i rešavanje konkretnog problema. To je finalni proizvod i potvrda sposobnosti studenata u primeni teorijskih i praktičnih znanja na kompleksnim problemima. Rade ga studenti na osnovnim studijama, uz pomoć mentora, nakon izvršenih svih obaveza propisanih nastavnim planom i programom, a brane ga na završnom ispitu, pred komisijom.

U suštini, diplomskim radom se verifikuje opšteobrazovna i stručna osposobljenost studenta za određenu profesionalnu dužnost. To je, ujedno i opšti cilj izrade diplomskog rada, kao integralnog dela nastavnog plana i programa studija. Iz tog cilja se jasno izdvajaju dve didaktički važne i suštinske komponente diplomskog rada. Jedna je izražena verifikacijom osposobljenosti studenta za obavljanje poslova struke. Druga komponenta je obrazovno-vaspitna i manifestuje se kroz sam proces izrade diplomskog rada.

Obim diplomskog rada se, uglavnom, kreće u granicama od 30 do 80 strana (od dva do pet autorskih tabaka). Radi se, obično, u pet primeraka: po jedan članovima komisije, jedan kandidatu (studentu) i jedan ostaje u arhivi, u dosijeu studenta. Optimalan obim je 30 do 50 strana, što se i preporučuje studentima Nezavisnog univerziteta.

Ako se radi o **seminarskim radovima**, njihov obim je od 8 do 16 stranica (0,5 – 1 autorski tabak), a sve ostalo napisano za diplomske radove, odnosi se i na seminarske radove.

Diplomski rad je stručnog karaktera. To znači da ne podleže zahtevima za nešto novo i originalno do tada neistraženo. Od studenta se zahteva da problem koji oseti prouči i da ga, na osnovu postojećih saznanja, oblikuje i predoči javnosti. U praksi je, međutim, veoma teško, napraviti razliku između stručnog i naučnog rada. Iz postojećih iskustava je, takođe, poznato da postoje diplomski radovi čistu naučnog karaktera, a pojedini od njih prevazilaze nivo maste teza, pa čak i doktorskih disertacija. Diplomski rad, dakle, jeste stručnog karaktera, ali su poželjni i naučni, pre svega metodološko-logički, elementi i zahtevi. To se naročito odnosi na valjanu strukturu, sistematičnost, metodičnost i argumentovanost.

Studenti temu diplomskog rada prijavljuju tako što popunjavaju određeni formular i dostavljaju ga dekanu fakulteta. Temu diplomskog rada, obično predlažu sami studenti ili je biraju sa ponuđenog spiska tema. Bolje je da studenti sami osete problem iz oblasti koju najbolje poznaju i predlože temu diplomskog rada. Takav način obezbeđuje veću motivisanost i kreativnost studenta u procesu rešavanja problema koje su osetili u svom praktičnom ili

teorijskom radu. Saradnja sa mentorem je, takođe čvršća, naročito u situacijama kada ga studenti sami predlože i kada sa njim obave prethodne razgovore u vezi sa problemom koji ih opterećuje, odnosno sa temom njihovog diplomskog rada.

Student radi diplomski rad pod neposrednom kontrolom mentora. To je osoba koja vodi studenta u njegovom stručnom radu i koja mu (konsultacijama ili na drugi način) pruža pomoć u celokupnom procesu od izbora teme; preko formulisanja naslova, utvrđivanja strukture, određivanja i vrednovanja kriterijuma, izbora načina prikupljanja podataka, obrade i analize podataka; do konačnog oblikovanja teksta i učešća u usmenoj odbrani diplomskog rada. Mentor mora poznavati naučnu oblast i predmet istraživanja, metodologiju nauke i jezičko-stilske i druge norme za izradu valjanog pisanog saopštenja. To su ujedno i osnovni preduslovi za uspešno vođenje studenta. Njegove obaveze su:

- Da prati i usmerava rad studenta u procesu izrade diplomskog rada;
- Da studentu omogući potrebne konsultacije i da ga, prema potrebi, upućuje na konsultacije i sa drugim nastavnicima;
- Da upućuje studenta na potrebnu literaturu vezanu za tematiku koju istražuje, kao i za metodologiju i logiku;
- Da se stara o originalnosti i eventualnoj poverljivosti diplomskog rada;
- Da nakon urađenog diplomskog rada izvesti Dekana; i
- Da članovima Komisije dostavi diplomskog rad na uvid i ocenu.

2. STRUKTURA DIPLOMSKOG RADA

Strukturu diplomskog rada obično čine: naslov, sadržaj, uvod, glavni deo, zaključak, bibliografija i prilozi. Pojedina radovi mogu imati i druge elemente.

2.1. Naslov

Naslov čine jedna reč ili sintagma ili grupa reči koje precizno iskazuju suštinu sadržaja koji sledi. To je ujedno i najuočljiviji i najčitaniji deo diplomskog rada koji ima dvostruku namenu – da ukaže na sadržaj rada (da čitaocima pruži početnu informaciju da li je rad u oblasti njihovog interesovanja ili ne) i da, u sekundarnim publikacijama i kompjuterskim bazama podataka, usmeri razvrstavanje radova u određene nauke i naučne discipline. Zato se često kaže da je naslov lična karta teksta koji dalje sledi, odnosno da je to ogledalo ili izlog pisanog rada. Naime, dedukcijom pojmova iz naslova, prema izabranom kriterijumu, dobija se sadržaj diplomskog rada: naslovi, međunaslovi i podnaslovi teksta.

Naslov se određuje dovoljno deskriptivno, koncizno, informativno, atraktivno (ali ne i previše, naročito da ne bude bombastično) i bez upotrebe specifičnih stručnih termina, tako da, u celini, odražava strukturu i pruža početnu informaciju o samom radu.¹ Osnovni zahtevi za valjano definisanje naslova su: kratkoća, jasnoća, preciznost i usmerenost na

predmet o kome se piše.

Naslov se može formulisati na dva načina – kao jedinstven iskaz ili u dva dela (kao naslov i podnaslov zajedno). Kada se formuliše kao jedinstven iskaz odnosi se, obično, na

¹ Prema Vajnbergovom mišljenju, sa naslovom je isto kao i sa devojkom. "Naslov je haljina prema kojoj se delo dočekuje. Prema haljini se dočekuje, prema pameti ispraća". Pod pameću on podrazumeva samu sadržinu dela. (Citirano prema: Mihailović, D.: Metodologija naučnoistraživačkih projekata, Centar za primenjenu psihologiju, Beograd, 1995, str. 143.)

predmet istraživanja. Kada se formuliše u dva dela, naslov se odnosi na problem, a podnaslov na predmet istraživanja. Podnaslov se od naslova najčešće odvaja sa dve tačke ili crticama (kao posebna celina ispod naslova). Formulisanje naslova u dva dela se, u principu, ne preporučuje. Naslov se piše punim nazivom, kratko, bez skraćunica, suvišnih reči i ponavljanja jedne reči. Najbolje je da naslov ne prelazi dužinu jednog reda normalnog teksta na papiru formata A-4, odnosno ne više od 12 reči ili 100 slovnih mesta (uključujući i beline između reči). U naslovima treba izbegavati izraze kao što su: "Neki aspekti ...", "Neka iskustva ...", "Neki rezultati ..."; "Neki uticaji ...", "Uticaj raznih ...", "Istraživanja o ...", "Analiza ...", "Primena metodologije ...", "Doprinos metodologiji ...", "Prilog poznavanju ...", "...". Te početne reči su suvišne, jer se same po sebi podrazumevaju. Međutim, navedeni komentar se ne odnosi na termine kojima se označavaju metode koje su primenjene u istraživanju, kao što su, na primer: "Primena metode eksperimenta ...", "Multivarijantna analiza ...", "Faktorska analiza ...", "Primena metoda operacionih istraživanja ..." i sl.

Kada je u pitanju tehnički deo uređenja naslovne strane, *naslov diplomskog rada* (tema) mora biti istaknut velikim slovima (Times New Roman 18 pt, centrirano na sredini stranice, boldirano, sva slova velika). Tema zauzima centralno mesto na naslovnoj strani. Vrsta rada (u konkretnom slučaju: diplomski rad) piše se ispod naslova manjim slovima (Times New Roman 14 pt, centrirano na sredini stranice, boldirano). Na gornjem delu naslovne strane i potkorice, naznačava se, obično, naziv visokoškolske ustanove, naziv organizacione jedinice, ciklus studija i naziv studijskog programa (Times New roman 16 pt, centrirano na sredini stranice, boldirano, sva slova velika. Ispod naslova koji je na sredini, na donjem levom delu strane navodi se MENTOR - zvanje, ime i prezime mentora; a na desnom STUDENT – ime i prezime studenta-autora rada (Times Ner Roman 14 pt, boldirano). Pri dnu strane, centrirano na sredini i boldirano, navodi se mesto, mesec i godina predaje rada (Times New Roman 14 pt).

2.2. Sadržaj

Sadržaj je element strukture u kome se, na pregledan i jasan način, daju informacije čitaocima o drugim elementima rada. Radi se simetrično sa drugim elementima strukture, glavama, poglavljima i izdvojenim naslovima u tekstu i upravo zbog toga odražava strukturu rada. Sadržaj za studenta, predstavlja plan diplomskog rada, a za čitaoce – putokaz za pronalaženje određenih delova teksta.

U sadržaj se doslovno unose svi izdvojeni naslovi i njima odgovarajući broj strane. Naslovi se pišu jasno, pregledno i, načelno, onom vrstom i veličinom slova kojom su u radu prikazani. Počeci pojedinih paragrafa, bez obzira da li su numerisani ili posebnom vrstom slova izdvojeni, ne unose se u sadržaj.

Sadržaj, po pravilu, ima stepenasti oblik, ređe linijski. U stepenastom obliku naslovi uvodnog dela, glava, zaključka i sl. upisuju se od početka leve ivice strane. Međunaslovi se uvlače stepenasto udesno i tako im se dodeljuje onaj nivo i značaj koji imaju u strukturi dela. U linijskom obliku svi naslovi, međunaslovi i podnaslovi počinju od leve ivice strane. Svi izdvojeni delovi: poglavlja, naslovi i podnaslovi se numerišu simetrično kao i u tekstu. Uvod, zaključci, spisak literature i prilozi se obično ne numerišu. Oni se pišu velikim slovima i počinju od leve margine.

Sadržaj se, obično, piše na početku diplomskog rada, odmah iza potkorice. Sadržaj koji se nalazi na početku neposredno upućuje čitaoca na delove strukture, dok se sadržaj na kraju teže pronalazi, i zato se ne preporučuje.

2.3. Uvod

Uvod je prvi značajniji deo strukture u kome student na originalan način, prezentira suštinu problema i približava predmet koji obrađuje.² Osnovna uloga mu je da zainteresuje čitaoca za predmet istraživanja. U njegovoj izradi najviše dolaze do izražaja originalnost i autonomnost studenta koji, pišući jasno, živo i kratko, nastoji da pridobije povećano interesovanje za predmet istraživanja. U uvodu se ništa ne dokazuje, nego se na prikladan i zanimljiv način prilazi problemu, problematizuje suštinu i pravi teorijski model predmeta i načina istraživanja. Pravilna izrada uvoda je osnovni preduslov za približavanje čitaoca glavnom delu strukture diplomskog rada.

U praksi izrade pisanih saopštenja se koriste različite vrste uvoda, kao što su: osnovni uvod, uvod kao prvo poglavlje ili glava, uvod na početku svake glave ili poglavlja (posebni uvodi) i uvod u nauku ili naučnu oblast.

Uvod se piše na početku diplomskog rada (odmah iza sadržaja) i on se odnosi na tekst u celini. Obično je obima oko jedne petnaestine do jedne desetine teksta. Struktura uvoda za diplomski rad je manje formalizovana od strukture master teze i naučnih radova uopšte.

² To je "veli jedan pisac ukusno predjelo koje ćemo servirati svome čitaocu pre nego što mu iznesemo glavno jelo ...". (Živković, D.: Pravi put i stranputice u pisanju, O kompoziciji i stilu pisanih sastava, BIGZ, Beograd, 1978, str. 36)

Najčešće obuhvata: osnovni motiv za obradu konkretnog problema, cilj i značaj rada, kratak istorijat razvoja problema, osnovni sadržaj, metode koje su korišćene u istraživanju i izradi rada, korišćene izvore podataka, probleme koji su se javili pre i u toku istraživanja i, na kraju, zahvalnost svim licima koja su dala izvestan doprinos, ili bez čijeg učešća diplomski rada nebi bio odobren i prihvaćen.

2.4. Glavni deo

Glavni deo je centralni, najduži i najvažniji elemenat strukture diplomskog rada. U njemu se daju odgovori na definisani predmet istraživanja, odnosno na odobrenu temu.

Struktura glavnog dela se razlikuje od slučaja do slučaja. Obično se izvodi dedukcijom pojmova iz naslova. Opšti pojam je na nivou naslova, posebni su delovi sadržaja iz naslova, a pojedinačni proizilaze iz posebnih pojmova. Struktura se može izvoditi i na osnovu karakteristika predmeta istraživanja. Obično se sve pojave koje predstavljaju relativno samostalnu i zaokruženu celinu mogu strukturirati prema opštem modelu (egzemplaru) na: uslove, ciljeve, snage (subjekte), aktivnosti i rezultate.

Naslovi opštih pitanja, obično, se pišu velikim slovima u kontinuitetu. Naslovi nižih sadržaja se, obično, pišu malim, posebno istaknutim, slovima na istoj strani na kojoj se završava prethodni tekst. Numerišu se arapskim ili rimskim brojevima, ili slovima, a često i njihovom kombinacijom. Zavisno od složenosti strukture i lične opredeljenosti, tekst se može obeležavati na više načina. Najčešće se koriste sledeća tri:

Prvi način	Drugi način	Treći način
1.	I.	1.....
1.1.....	A.....	1).....
1.1.1.....	1.....	(1)
1.1.2.....	2.	(2).....
1.2.....	B.....	2).....
2.....	II.....	2.....

Način numeracije se, obično, ne propisuje, ali se sugeriše primena prvog načina. To je pitanje koje zavisi od slobodnog opredeljenja studenta, ponekad i od zahteva mentora. Međutim, sve svi naslovi i podnaslovi u jednom diplomskom radu moraju biti jedinstveno obeleženi. Svaki od navedenih delova mora imati najmanje dva člana, što znači da, na primer,

rimski broj (I) obavezno zahteva za sobom rimski broj (II) i tako redom. To je osnovno logičko pravilo. Svako (a) ima (b); u suprotnom nema potrebe ni za (a).

Sadržaj teksta ispod naslova se piše na osnovu prikupljene građe verbalno, numerički, grafički i kombinovano. Tekst se piše u kontinuitetu postupno, jasno, argumentovano i razumljivo za čitaoce kojima je namenjen. Glavna ideja se, kao crvena nit, jasno provlači kroz čitav tekst. Važniji sadržaji se ističu veličinom i izgledom slova, kao i posebnim slogom (uvučenim ili posebno izdvojenim stavovima). Sporedni sadržaji se mogu štampati i sitnijim slovima, gušćim slogom, bez proreda, a mogu se pisati i u fusnotama.

Veličina i pozicija Naslova, međunaslova i nižih nivoa naslova utvrđena je Pravilima studiranja na I i II ciklusu studija.

2.5. Zaključak

Zaključak predstavlja jezgrovitu sintezu svega onoga što je u glavnom delu rada opisivano i objašnjeno. Naime, u zaključku se mora iskazati poruka i istaći u čemu je doprinos i istovremeno ukazati na potrebu da je neophodan dalji rad na tom problemu i kakve su perspektive razvoja i rešavanja tog problema.

U diplomskom radu zaključak predstavlja sintezu rezultata istraživanja, odnosno sadržaja glavnog dela. Zaključak nije ponavljanje onoga što je u tekstu rečeno. On je logičko-filozofska kategorija koja sadrži novu misao. Izvodi se sintetizovano po zakonima logike i oslanja samo na one teze koje su u glavnom delu rada prikazane. Zaključak je novi kvalitet koji ima čvrstu vezu s tekstem glavnog dela rada i ne može se izvoditi na osnovu onoga što u prethodnom tekstu nije prikazano. Kao takav, on predstavlja sintezu doprinosa pisanog rada nauci ili struci.

Da bi zaključak bio valjano urađen, potrebno je imati ne samo bar dva suda, nego i misao da jedan od tih sudova proizilazi iz jednog ili više drugih. Ta misao u nizu izražava se rečima "odatle sledi", "dakle" i slično. U izradi zaključka, student stalno mora misliti na te dve reči, i imati u vidu da iza njih sledi zaključak. One ne treba da se stalno upotrebljavaju u tekstu, ali su u procesu zaključivanja prisutne u mislima studenta.³

Ukupna dužina zaključka, obično, obuhvata od jedne petnaestine do jedne desetine dela.

³ Detaljnije o tome može se videti u: Žugaj, M.: *Osnove znanstvenog rada*, „Zagreb“ (r.o. za grafičku djelatnost), Samobor, 1989, str 386.

2.6. Prilozi

Prilog (dodatak ili appendix) najčešće čini deo diplomskog rada većeg obima. U prilog se unosi sve ono što ima određen značaj za bolje razumevanje teksta i što može biti značajno za korisnika, ali se ne može prikazati u osnovnom tekstu. Služi, obično, kao uputna argumentacija za pojedine stavove, zaključke, zakonitosti ili teoreme, izložene u osnovnom tekstu.

Prilozi sadrže razne tabele, šeme, skice, formulare, preglede, fotokopije značajnih dokumenta, raznovrsne ilustrovane materijale, tabele većeg formata, dodatne tekstove, spisak skraćenica i sve drugo što ne može da se uklopi u osnovni tekst, a ima značaj za čitaoca. Prilozi se numerišu, ili na drugi način označavaju i stranice. Tako se čitaoci tačno obaveštavaju o njihovom redosledu i mestu u stručnom ili naučnom saopštenju.

Dakle, prilozi se rade samo onda kada se njihov sadržaj ne može prikazati u osnovnom tekstu ili kada se opterećuje osnovni tekst. Tabele, grafikoni, slike, obrasci i drugi modeli prikladnije izgledaju kada se uklope u osnovni tekst, što je prihvatljivije i za čitaoce, jer se objašnjenja u tekstu mogu neposredno pratiti na tim grafičkim i drugim modelima. U prilogima se to teže pronalazi.

Kada se navedeni modeli nalaze u osnovnom tekstu, najčešće se, neposredno pre ili posle mesta na kome se nalaze, daju opis i objašnjenje sadržaja u njima. Ako se prikazuju u prilogima saopštenja, onda je praktičnije da se čitaocima daju informacije u tekstu, i to samo o mestu priloga, a da dodatna objašnjenja budu u samom prilogu.

U priloge se, ponekad, mogu uneti i sopstveni i tuđi materijali koji mogu doprineti kvalitetu pisanog rada. To mogu biti i izvodi iz zakonskih i podzakonskih akata koji se odnose na predmet istraživanja, podaci o korišćenim sredstvima, različiti stavovi autora o pojedinim problemima, kratke biografije i fotografije pojedinih (najpriznatijih) naučnika u dotičnoj oblasti i slično.

Prilozi se najčešće unose na kraju pisanog rada – neposredno iza literature. U sadržaju se obično prikazuju na dva načina: navođenjem svakog priloga pojedinačno ili navođenjem stranice koja se umeće ispred priloga. Prvi način je karakterističan za mali broj priloga, a drugi – za veći broj. Kada se koristi drugi način, u osnovni sadržaj se unosi samo reč „prilozi“ koja je u neposrednoj vezi sa naslovom na umetnutoj stranici ispred priloga. Ispod naslova na umetnutoj stranici se upisuju prilozi po redosledu slaganja. Tako se rasterećuje osnovni sadržaj koji se odnosi na pisani rad u celini.

3. DOKUMENTACIONA PODLOGA

Dokumentaciona podloga je deo rada, delimično integrisan u osnovni sadržaj (radi bolje argumentacije i objašnjenja), a delimično izdvojen u posebne celine radi rasterećenja osnovnog teksta i upućivanja čitalaca na izvore podataka. Uslovno je izdvojen u posebnu celinu radi boljeg opisa i eksplikacije. Sastoji se iz tri, u suštini, različita dela. To su: citati, fusnote i literatura (konačna bibliografija).

3.1. Citati

Citati se, najčešće, koriste za označavanje preuzetog teksta, koji služi za dokazivanje vlastitih stavova, ili kao ilustracija – navođenjem stavova drugih autora. Međutim, mogu se i zloupotrebiti.

Označavanje preuzetog teksta je uobičajena aktivnost u izradi dela. Ona se bazira na osnovnim zakonskim i moralnim normama da se stavovi i delovi teksta koji se preuzimaju od drugih autora citiraju, a čitaoci upućuju na osnovni izvor odakle je to citirano. Najčešće se citiraju različite definicije, delovi teksta koji se uklapaju u kontekst pisanja i delovi teksta na koje se daje kritički osvrt.

Argumentacija vlastitih stavova stavovima drugih autora je česta pojava. Najčešće se koristi u situacijama kada autor nije u mogućnosti da svoje stavove empirijski ili logički dokaže i obrazloži pa koristi stavove drugih autora kao dokazni materijal. Takva praksa se ne preporučuje zato što se citati ne mogu prihvatiti kao dokazni materijal. Naročito se ne mogu prihvatiti citati koji se dogmatski preuzimaju od ličnosti – iz javnog života, po principu što veća javna funkcija bolja argumentacija.⁴ Vlastite teorije i stavovi se moraju zasnivati na dokazima koji imaju naučno utemeljenje u empirijskim činjenicama, vrednosnim sudovima i logičkim argumentima, a ne u citiranju tuđih stavova, pogotovo svojih.

Citiranje tuđih stavova je preporučljivo samo kada ih autor koristi u komparativnom odnosu sa svojim. To se naročito odnosi na stavove koji se pišu u vidu implicitnih izjava tipa: "Tako misli i N.N.", ili: "Do sličnih rezultata je došao i N.N.". Dakle, autor ne koristi citate kao dokazni materijal za svoje stavove, nego ukazuje na činjenice da su i drugi autori radili u toj oblasti i postigli ovakve ili onakve rezultate.

⁴ To je naročito bila česta pojava u bivšoj SFRJ. Obično su u tekstovima političkog karaktera citirani: Marks, Engels, Lenjin, Tito, rezolucije kongresa i slično.

Citat kao ilustracija navođenjem stavova drugih autora se koristi u situacijama kada se autor slaže ili ne slaže s njima. Obično se misli na stavove koji se iskazuju jednom rečenicom u kontekstu paragrafa, pa se, umesto prepričavanja, doslovno prepisuju, a zatim iznosi svoje mišljenje u vezi s tim. Dakle, nije reč o prikazu, odnosno dokazu nečijeg stava. Reč je, pre svega, o slaganju ili neslaganju s njim. Pri tome se, obično, koriste eksplicitne izjave tipa: "Da je on zaista tako mislio, može se videti iz sledećeg paragrafa".

Citati se mogu *zloupotrebiti* i koristiti za pogrešnu interpretaciju tuđih stavova. Takva zloupotreba je moguća i česta u saopštenjima stranačkog i ideološkog karaktera. Ona se može naći i u saopštenjima naučnog karaktera, koja, u principu, nemaju nikakve veze sa naukom. Najčešće su u pitanju dogmatizam, različita metodološka opredeljenja, različite škole, različite oblasti, različiti uzrast i status autora, različiti odnosi u službi (pretpostavljeni–potčinjeni) i slično.

Zloupotreba citata se postiže izvlačenjem pojedinih rečenica ili njihovih delova iz konteksta celine. Tako se menja prvobitna poruka, a nekad se postiže i sasvim suprotan iskaz. Poznati su slučajevi da se od tih "istrgnutih" rečenica ili njihovih delova "pravi" teorija koja ima suprotno značenje i obično deluje veoma ubedljivo. Takav iskaz ili teorija se, kasnije, kritikuje kao nenaučna i nevaspitna. U ekstremnim slučajevima kritika se ne upućuje teoriji nego autoru, ali su tada i namere prepoznatljivije. U radovima takve vrste obično se piše da autor to ne zna, određenu oblast ne poznaje, čak da nije savladao ni elementarne postavke te oblasti i slično.

Prilikom citiranja potrebno je voditi računa da se citati uklapaju u kontekst pisanog rada i da ne razvodnjavaju osnovnu misao i tekst u celini. Oni se svojim sadržajem i oblikom uklapaju u jedinstvo teksta. Tako se izbegavaju hrapavost i skokoviti prelazi između rečenica i paragrafa. Najčešće se citat navodi bez komentara (na primer: Hipoteze su „iskazi ...“, ili: Tako, na primer, Kun ističe: „Paradigma u nauci je ...“ i sl.). Međutim, početnici u pisanju obično prave greške tako što citat komentarišu ili ga prepričavaju. U ekstremnim slučajevima može se desiti da se citirani deo teksta ponavlja po dva ili više puta. Tako se, na primer, može desiti da neiskusni autori prvo najavljuju sadržaj citata, zatim doslovno navode citat i, na kraju, komentarišu ono što je citirano. Tako se tekst „razvlači, razvodnjava“ i slično.⁵

U citiranju tuđih stavova i ideja treba imati pravu meru. Pisani rad treba da bude autorov i da se pretežno sastoji od njegovih stavova i drugih elemenata naučne teorije, a ne od tuđih. Tuđa znanja i iskustva moraju biti solidno asimilovana i utkana u rezultate vlastitih istraživanja

⁵ Šamić. M.: Kako nastaje naučno djelo, "Svjetlost", Sarajevo, 1977, str. 90.

i u kontekst diplomskog rada. U suprotnom, ona opterećuju tekst, guše autorovu misao, oduzimaju ličnu notu i umanjuju originalnost teksta. Citira se ono što je jasno iskazano u vezi sa problemom koji se istražuje i što se može logički uklopiti u tekst. Citat koji treba posebno objašnjavati nije prikladan za upotrebu. Isto tako, nije korektno i zakonom je zabranjeno doslovno preuzimanje stavova i ideja bez navođenja originalnog izvora.

Citati se, po pravilu, navode iz “prve ruke”. Citati iz druge ruke se koriste samo u onim situacijama kada je primarni izvor nedostupan, ali to mora biti naglašeno u napomeni.⁶

Misao se može citirati u celini ili u delovima. I u jednom i u drugom slučaju citirani delovi teksta se stavljaju u navodnike. Umesto izostavljenih delova rečenice i paragrafa stavljaju se tri tačke, a umesto izostavljenog paragrafa piše se ceo red tačkica. Ako se u tuđem citatu žele istaći neke reči ili delovi teksta, mora se naznačiti kome pripada to isticanje (na primer: “Podvukao M. S.” i sl.). Citat u citatu se, prema pravopisu, označava u polunavodnicima. Za uži navod mogu se i ponavljati obični navodnici ili markirati – *italic* ili podvlačenjem i slično.⁷ Duži citati se, obično, pišu uvučeno, manjim slovima i manjim proredom nego ostali tekst. Stihovi se pišu u sredini i obično ne stavljaju u navodnike.

Tekstovi inostranih autora se mogu citirati u originalu i u prevodu, što prvenstveno zavisi od nivoa čitalaca kojima je pisani rad namenjen i jezika na kome je rad napisan. Ako je pisani rad namenjen naučnicima u određenoj oblasti i ako je tekst koji se želi citirati napisan na jednom od univerzalno rasprostranjenih jezika (engleskom, ruskom, francuskom, nemačkom, latinskom i sl.) citirati se može na originalnom jeziku. Ako je pak pisani rad namenjen širem krugu čitalaca ili je deo teksta koji se želi citirati na jeziku koji nije široko rasprostranjen, citat se navodi u prevodu. U diplomskom radu se može u fusnoti navesti i originalan tekst, i obrnuto; ako je citirano u originalu, u fusnoti se taj tekst može napisati i u prevodu. U uglastoj zagradi se obično navode inicijali prevodioca koji je taj tekst preveo (na primer: “Preveo M.S.”; ili “Naš prevod M.S.” i sl.). Stihovi se, uglavnom, citiraju u originalnom jeziku sa eventualnim prevodom u fusnoti.

Način citiranja zavisi od opredeljenja studenta za određeni standard ili stil citiranja. U naučnoj zajednici sa, danas, koriste brojni stilovi. To su: Harvardski, Oksfordski, Vankuverski,

⁶ Na primer, Andrić, I.: *Priča o vezirovom slonu*, ... citirano po: Živković, D.: *Pravi put i stranputice pisanja* ..., BIGZ, Beograd, 1978, str. 28–29.

⁷ Primeri: Po priređivačevim riječima Stojanović je “primećivao i govorio da mnogi izdavači zapisa nisu bili ‘vešti svome poslu’ i da su im izdanja nesavršena i nepouzdana”; ili “Po priređivačevim riječima Stojanović je ‘primećivao i govorio da mnogi izdavači zapisa nisu bili vešti svome poslu i da su im izdanja nesavršena i nepouzdana’ ”. (Detaljnije o dvostepenom navođenju može se videti u: Pešikan, M. i dr.: *Pravopis srpskoga jezika*, Matica srpska, 1995, str. 143.)

Modifikovani, Čikaški, Turabijan, MLA (Modern Language Association), AMA (American Medical Association), ACS (American Chemical Society) IEEE (Institute of Electrical and Electronics Engineers) i drugi.⁸ U domaćoj praksi najviše su zastupljeni Čikaški i Harvardski stil.

Studenti Nezavisnog univerziteta će koristiti sledeći model citiranja: „

1. Sakan, M.: Metodologija nauke, Nezavisni univerzitet, Banja Luka, 2008, str. 68.

Neće se smatrati greškom ni primena nekog drugog važećeg stila, ukoliko je isti dosledno primenjen u kompletnom završnom radu.

3.2. Fusnote

Fusnote su zabeleške ili napomene koje se pišu sitnijim slovima radi rasterećenja osnovnog teksta. U njih se unose sva dodatna objašnjenja koja mogu biti korisna za čitaoca, ali se ne uklapaju u osnovni tekst, razvodnjavaju ga i opterećuju, ili nisu toliko značajna da se u njemu prikazuju. Fusnote su, obično, korisne, ali ne i nužne za čitaoca.

Fusnote mogu biti dokumentarne, eksplikativne i dopunske. *Dokumentarne fusnote* služe za navođenje bibliografskih podataka dokumenta iz kojih su ideje i citati preuzeti. One pružaju garanciju istinitosti određenih citata i upućuju čitaoca na originalan ili posredovan izvor podataka. *Eksplikativne fusnote* služe za dodatno objašnjenje određenog dela teksta. U njih se unose raznovrsne dodatne informacije i sve ono što može da bliže i konkretnije objasni osnovni tekst i pruži čitaocu kompleksniju informaciju o njemu. *Dopunske* ili *uputne fusnote* služe da se u njima prikažu dodatne informacije i da upute čitaoca na drugi izvor podataka u kome je detaljnije pisano o temi osnovnog teksta. One upućuju čitaoca na razne vrste činjenica i ideja, druge izvore koji tretiraju istu ili sličnu problematiku, slične ili suprotne stavove, druge ideje i činjenice, komparativne sličnosti i razlike, kritičke primedbe, i druge varijante teksta koji čitaocima može poslužiti kao dopunski izvor podataka i inspiracija za pisanje.

Fusnote se pišu na dnu strane, a mogu i na kraju teksta. Kada se pišu na dnu strane, od osnovnog teksta se odvajaju horizontalnom linijom, dužine tri do pet santimetara. Mogu se numerisati arapskim brojevima od jedan, pa dalje za svaku stranu, za poglavlja ili za rad u celini. Fusnote se mogu numerisati i rimskim brojevima, zvezdicom ili nekim grafičkim znakom, samo po jednoj strani, što je ređi slučaj. Oznaka fusnote se stavlja s desne strane reči na koju se odnosi

⁸ Detaljnije o stilovima pisanja može se videti na Internet adresama ili u: Kundačina, M, Bandur, V: Akademsko pisanje, Učiteljski fakultet, Užice, 2007, str. 207-240.

ili na kraju rečenice iza interpunkcijskog znaka (tačke).⁹ Najčešće se brojevi i u tekstu i u fusnoti podižu za pola proreda.

Navođenje literature se, praktično, može realizovati na više načina, zavisno od stila citiranja. Prvo, u fusnoti se mogu navesti svi navedeni podaci, na sličan način kao što je prikazano u bibliografiji ovog dela i u sledećem pitanju. Kada se navodi više bibliografskih jedinica, one se obično odvajaju tačkom i zarezom. Drugo, može se u uglastoj ili drugoj zagradi navesti samo redni broj dela iz spiska literature i broj strane na kojoj se nalazi citirani tekst (na primer, (1, 20)).¹⁰ I, treće, ako se isti bibliografski podatak ponavlja, onda se, umesto prepisivanja svih podataka, mogu dati skraćeni prikazi, kao što su: – ibid., str. 15. (ibidem – u istom delu), id., str. 46 (idem – od istog autora), op. cit. str. 34. (opere citato – u citiranom delu) i sl.

Navođenje literature u diplomskim radovima na Nezavisnom univerzitetu vrši se kao u primeru za citiranje.

3.3. Završna bibliografija

Završna bibliografija je spisak korišćene literature, poređane po azbučnom (abecednom) redu, po prezimenima autora, ili po naslovu dela. Obično se u bibliografiji navode: prezime i prvo slovo imena autora, pun naslov dela, broj izdanja (ako ih ima više), naziv izdavača, mesto izdavanja i godina izdanja. Prezime i prvo slovo imena autora se od naslova, obično, odvajaju sa dve tačke, a svi ostali delovi međusobno zapetom (zarezom), ili sve zapetom (zarezom). Uz prezime i prvo slovo imena autora se, obično, ne ispisuju njegovo zvanje, titula, čin, funkcija itd. Kada delo ima dva autora, tada se ispisuju prezime i prvo slovo imena oba autora. Ako delo ima tri do pet autora, tada se ispisuje prezime i prvo slovo imena prvog autora i dodaje skraćunica – i dr. Ukoliko delo ima pet i više autora, tada se umesto njihovih prezimena i prvog slova imena ispisuje: grupa autora. Kada se navode dela različitih autora koji imaju isto ime i prezime, tada se ispisuju njihova prezimena, srednja slova i prva slova imena. Ako autor ima nadimak koji je naveden na naslovnoj strani i po kome je poznat široj javnosti, tada se ispisuju njegovo prezime, prvo slovo imena i taj nadimak, odnosno pseudonim. Kada rad, pored naslova,

⁹ U kompjuterskim programima za izradu teksta urađen je i potprogram za ispisivanje fusnota. Potprogram nudi jednu – osnovnu varijantu i nekoliko drugih, koje autor može sam da izabere, ako želi.

¹⁰ To znači da je tekst u delu (bibliografskoj jedinici) pod rednim brojem jedan (u spisku literature) na dvadesetoj strani.

ima i podnaslov, tada se ispisuje prvo naslov pa zatim podnaslov. Ukoliko delo ima više izdanja, iza naslova se ili iza podnaslova ispisuje broj onog izdanja koje je autor koristio.

Može se desiti da u pojedinim bibliografskim jedinicama, naročito onim koja su starijih izdanja, nema svih navedenih podataka. Međutim, dovoljno je da postoji bilo kakav podatak za navođenje. Ako je, na primer, autor anoniman, ispisuje se: nepoznat autor. Ukoliko je reč o delima za koja se u publicističkoj praksi ne upisuju podaci o autoru, tada se prvo ispisuje naslov dela, pa zatim ostali podaci. Kada nema navedenog naziva izdavača, tada se ispisuje: nepoznat izdavač, a ako nije navedeno mesto izdavanja, ili nije navedena godina izdavanja ispisuje se: nepoznato mesto izdavanja, ili: nepoznata godina izdanja. Kada na delu nije odštampan neki od navedenih podataka (ime i prezime autora, izdavač, mesto izdavanja, godina i sl.), a autor pisanog rada to na neki način sazna, onda on te podatke stavlja u uglastu zagradu. Kada je delo štampano na stranom jeziku, bibliografski podaci se ispisuju na tom jeziku (originalni prepis) ili se ispisuju fonetički.

Bibliografija se "prezentuje" pri kraju rada, odmah iza zaključka. Obično se bibliografske jedinice kucaju bez proreda, a između njih se ostavlja prazan red. Svaka naredna bibliografska jedinica počinje novim redom. Pojedini delovi bibliografskih jedinica, kao što su prezimena autora, nazivi saopštenja i slično, prema potrebi, mogu se isticati posebnom vrstom slova. Tako se obezbeđuju bolja preglednost i izgled bibliografije.

Studenti na Nezavisnom univerzitetu bibliografiju navode po abecednom ili azbučnom (ako je rad pisan ćirilicom) redu prezimena autora, kao u primeru koji sledi:“

1. Avdalović, B.: *Finansijska tržišta i berze*, Ekonomski fakultet, Niš, 2010.
2. Brnjas, Z.: *Strategijski menadžment*, Savremena administracija, Beograd, 1998.
3. Sakan, M: *Metodologija nauke*, Nezavisni univerzitet, Banja Luka, 2008.
4. Župljanin, S.: *Savremena trgovina*, Nezavisni univerzitet, Banja Luka, 2010.“

Neće se smatrati greškom ni primena nekog drugog važećeg stila, ukoliko je isti dosledno primenjen u kompletnom završnom radu.

4. JEZIK I STIL IZRADE DIPLOMSKOG RADA

Uspešna izrada diplomskog rada, pored poznavanja predmeta istraživanja, logičkog izlaganja i argumentacije stavova, podrazumeva i uvažavanje osnovnih zahteva jezika i stila.

Pravilnost jezika se postiže dobrim poznavanjem i uvažavanjem gramatičkih, leksičkih, pravopisnih (ortografskih), izgovornih (ortepskih) i stilističkih normi, odnosno uvažavanjem osnovnih postavki našeg književnog jezika. Bez tog znanja i njegove uspešne primene ne može se uraditi kvalitetan diplomski rad. Konfuzno izlaganje misli, i pogreške u gramatici i pravopisu, kompromituju čak i onaj rad koji je kvalitetno istražen i dobro koncipiran. Ponekad i najobičnija promena redosleda reči i nepravilno postavljanje znaka interpunkcije mogu da promene smisao rečenice. Slična situacija je i sa jasnoćom, jednostavnošću, prirodnošću, odmerenošću, konciznošću i drugim zahtevima izrade diplomskog rada.

U procesu izrade diplomskog rada, student svoje misli prenosi na papir pomoću reči (simbola, znakova), sintagmi i rečenica. Rečenice dalje, logički ugrađuje u paragrafe, a paragrafe u veće celine; i tako redom do definitivnog oblikovanja diplomskog rada. Drugačije rečeno, on nastoji da nađe adekvatan izraz i oblik za jasno i precizno, jednostavno i koncizno, živo i neusiljeno i jezički korektno iskazivanje suštine teme o kojoj piše. U tom procesu, dakle, student suštinu svojih misli iskazuje u prikladnom obliku, odnosno prikladnim stilom.

Oblik i sadržina diplomskog rada čine dijalektičko jedinstvo. Stil proizilazi iz sadržine. On je vidljiv ili čujan deo čovekovih misli i osećanja, odnosno onoga što student prenosi na papir ili govornik govori. Zato bez sadržine nama ni dobrog stila. Može da postoji samo veliki broj reči koje, kako Andrić ističe, liče na nisku praznih praporaca koja se ne može zvati stilom.

Stil, dakle, nije ništa drugo već samostalni jezički izraz, formiran pomoću izražajnih sredstava u jeziku, kojim se ljudi razlikuju međusobno u govoru i pisanju. Svaki čovek ima svoj sopstveni stil govora i pisanja koji zavisi od intelektualnih sposobnosti, leksičke, gramatičke, pravopisne i stilističke kulture, umešnosti u praktičnoj primeni izražajnih sredstava u jeziku i drugih osobina. Stil je, dakle, sam čovek. Zato se često čuje izreka: „Koliko ljudi toliko stilova”.

Stil je različit kod različitih autora, ali i u odnosu na predmet istraživanja, odnosno temu o kojoj se piše. U odnosu na autora, ne može se dati valjana klasifikacija, niti se može značajno uticati na čovekov stil govora i pisanja. Može se samo praviti klasifikacija stilova po kvalitetu, odnosno može se govoriti o osnovnim odlikama dobrog stila.

Dobar stil se, pored ostalog, odlikuje po jasnoći; jednostavnosti, prirodnosti i odmerenosti; konciznosti; koherentnosti i raznolikosti.

Jasnoća je jedna od najznačajnijih odlika stila kojom se obezbeđuje potpuna razumljivost teksta; naročito za onaj profil čitalaca kojim je taj tekst namenjen. Autor ne piše za sebe, već za druge ljude. Ono što je razumljivo njemu, ne mora biti i drugima. Autor zna šta je mislio i šta je hteo da kaže. Čitalac vidi samo ono što je napisano, a to što je napisano treba da bude jasno i za one ljude koji o predmetu istraživanja znaju veoma malo.¹¹

Jednostavnost, prirodnost i odmerenost je uvek lakše preporučiti nego ostvariti. Zato se kaže da je jednostavan stil ujedno i najteže dostižan; ne dostiže se na jednostavan način. „Do jednostavnosti“, kako je Gogolj isticao, „treba narasti.“¹² Jednostavan stil ne može biti ni pretenciozan, ni preciozan (koji teži preteranoj ugladenosti), ni patetičan (koji teži zanesenosti, strastvenosti), ni emfatičan (koji teži naduvenosti, izveštačenosti, visokoparnosti), ni bombastičan (koji teži kićenosti, besadržajnosti, fraze-otičnosti), ni penegričan (koji sve hvali), ni skeptičan (koji u sve sumnja), ni dijaboličan (koji kleveće i negira), ni ironičan (koji je podsmešljiv, podrugljiv), ni polemičan (koji povodom svega i svačega zapodeva polemiku), ni hiper-kritičan (koji sve kritikuje), ni familijaran, ni ležeran.¹³ Dakle, ne treba bez potrebe preterivati sa upotrebom suviše jakih ili slabih izraza.

Konciznost je značajna odlika stila koja se odnosi na racionalnost i koncentraciju misli. Obezbeđuje se racionalnom upotrebom reči i gramatičkih oblika; koncentracijom informacija i osnovnih poruka i izbegavanjem tautologija, pleonazama, opisnog načina kazivanja i praznog verbalizma uopšte. Dakle, iz teksta se izbacuje sve ono što je suvišno – uključujući i preteranu upotrebu prideva koji su, kako je Volter isticao, „najveći neprijatelji imenice iako se s njome slažu u rodu i broju.“¹⁴

Pod koherentnošću se podrazumeva nužna povezanost misli u rečenicama. Misao se razvija u jednu jedinstvenu celinu – bez skokovitih prelaza; po logici da jedno mora vezati drugo.

Raznolikost je odlika stila kojom se razbija monotonija u pisanju i čitanju. Obezbeđuje se „mešanjem stilova“ (na primer, naučnog i književno-umetničkog) isticanjem primera, važnijih citata, poruka i slično.

Kao značajnu odliku stila, Šamić još ističe i muzičku stranu, odnosno zvučnost. Ona se postiže korišćenjem različitih suglasnika, kombinacijom glasova koji su laki za izgovor i

¹¹ Tako, na primer, rečenica: „Ja poznajem toga čoveka bolje od vas“ nije jasna jer pisac nije izabrao prave reči i nije ih razmestio kako valja (umesto *od vas*, bolje je upotrebiti *nego vi*, odnosno *nego vas*) (Simić, R.: Uvod u filozofiju stila, Svjetlost, Sarajevo, 1991, str. 222.)

¹² Andrić, I.: *Nešto o stilu i jeziku*, Stvaranje, br 9-10, ... 1949, str. 322.

¹³ Šamić, M.: Kako nastaje naučno djelo, "Svjetlost", Sarajevo, 1977, str. 105

¹⁴ Citirano u: Šamić, M.: Kako nastaje naučno djelo, "Svjetlost", Sarajevo, 1977, str. 106

izbegavanjem onih koji su teški, izbegavanjem onih reči koje počinju glasom prethodnih, neponavljanjem istih reči u rečenici ili delu teksta i slično.¹⁵

Pored navedenih odlika stila, pojedini autori navode još i prikladnost (predmetu, čitaocu, situaciji), uravnoteženost (osećaj za razmere delova teksta), kratkoću, ujednačenost (pri upotrebi brojeva, šema, imena, skraćenica, simbola, naziva), zanimljivost i etičke vrline (iskrenost, otvorenost, poštenje, skromnost).¹⁶

Zavisno od predmeta istraživanja, odnosno teme koja se obrađuje, stilovi se mogu klasifikovati na: razgovorni, naučni, književno-umetnički, naučno-popularni, administrativni i publicistički.¹⁷

Razgovorni stil je svakodnevni govor u porodici, na poslu, odmoru i slično. To je vrsta stila „ni više ni niže vrednosti“.¹⁸ Osnovne njegove karakteristike su: dijalog; koji je više škrt nego složen i neodređenost; zbog činjenice da se učesnici u dijalogu sporazumevaju i aluzijama, gestovima, mimikom i na druge slične načine.

Naučni stil je specifična vrsta stila kojim se služe naučnici u različitim naučnim oblastima. Karakteriše ga: veliki broj naučnih termina kojim se precizno označavaju pojmovi, činjenička potkrepljenost i argumentovanost, uzročno-posledična povezanost, neutralnost i nepristrasnost, određeni stepen bezosećajnosti i bezintimnosti, nedovoljna individualnost i bezironičnost. Naučni stil je, dakle, lišen svakog emocionalnog naboja i ličnih nota kao što su, na primer, *pozivanje na sebe, svoje ja i svoje mišljenje*. Naučnikovi iskazi se moraju kretati u okviru naučno prihvatljivih normi i standarda, bez preterane metafore i drugih oblika slikovitog izražavanja.

Književno-umetnički stil je po mnogim elementima suprotan naučnom. Za razliku od naučnog stila, njega karakteriše osećajnost, mašta, metaforičnost i veliki broj prideva. Književno-umetnički stil se takođe koristi za uveravanje, ali to uveravanje se ne temelji na empirijsko-logičkim dokazima već u slikama koje utiču na čitaočevu maštu. Dakle, naučnim stilom se dokazuje, a književno-umetničkim pokazuje.

Administrativni stil je specifična vrsta stila koji se koristi u službenoj prepisci, odnosno kojim se pišu poslovna pisma, zapisnici, zaključci, rešenja, izveštaji, ugovori, elaborati, odluke, naređenja, molbe, tužbe, zakoni, podzakonska i druga akta i slično. Odlikuje se: kratkoćom, jasnoćom, upotrebom ustaljenog reda reči, ustaljenih rečenica, fraza i izraza kao što su na

15 Šamić, M.: Kako nastaje naučno djelo, "Svjetlost", Sarajevo, 1977, str. 106.

16 Žugaj, M.: *Osnove znanstvenog rada*, „Zagreb“ (r.o. za grafičku djelatnost), Samobor, 1989, str. 357

17 Žugaj, M.: *Osnove znanstvenog rada*, „Zagreb“ (r.o. za grafičku djelatnost), Samobor, 1989, str. 357.

18 Simić, R.: Uvod u filozofiju stila, Svjetlost, Sarajevo, 1991, str. 221.

primer: „u vezi sa vašim pismom ...”, „u prilogu vam dostavljamo ...”, „očekujući vaš odgovor ...”, „posle prijema fakture ...”, „potvrda se izdaje na lični zahtev ...” i slično.¹⁹ Njegove podvrste su: poslovni, sudski, trgovački, kancelarijski, diplomatski i drugi.

Publicistički stil po mnogim osobinama predstavlja prelaznu vrstu između naučnog i književno-umetničkog stila.²⁰ Dominantnost jednog ili drugog stila zavisi od same teme. Ako se piše naučna informacija, preovlađuje naučni stil, a ako je reč o reportaži, feljtonu i sl. preovlađuje književno-umetnički stil.

Publicistički stil se najviše koristi u sredstvima javnog informisanja kao što su: štampa, radio i televizija. Ponekad se koristi i u predavanjima, pisanju članaka, priručnika, skripta, udžbenika i slično. Osnovne odlike su mu: jasnoća, jednostavnost, logičnost i mogućnost upotrebe stilskih sredstava kojima se izaziva pažnja, bude emocije i deluje na svest čitalaca ili slušalaca.²¹

Dobar stil se postiže pravilnom kombinacijom tri osnovne stilske jedinice: reči (i sintagmi), rečenica i paragrafa.

4.1. Reči

Kao oznaka nekog pojma, reč je veoma značajna u izradi pisanih radova. Pomoću nje čitaocu se saopštavaju činjenice, pojmovi i misli. Ona može da objašnjava i da zbunjuje, zavisno od toga kako i gde je upotrebljena.²² U pisanom radu, ona liči na sliku. Čini se da je živa, da govori i da razume, a kad je bilo šta pitamo, ona dostojanstveno ćuti, odnosno ništa ne odgovara.²³

¹⁹ *Leksikon novinarstva*, Savremena administracija, Beograd, 1979, str. 1.

²⁰ Pod publicistikom se podrazumeva grana literature koja se bavi aktuelnim tekućim pitanjima nauke i tehnologije; političkog i državnog života i novinarstvo (dnevna, periodična, revijalne i druga štampa). (Mićunović. Lj.: *Savremeni leksikon stranih reči*, KZNS, Novi sad, 1988, str. 454.)

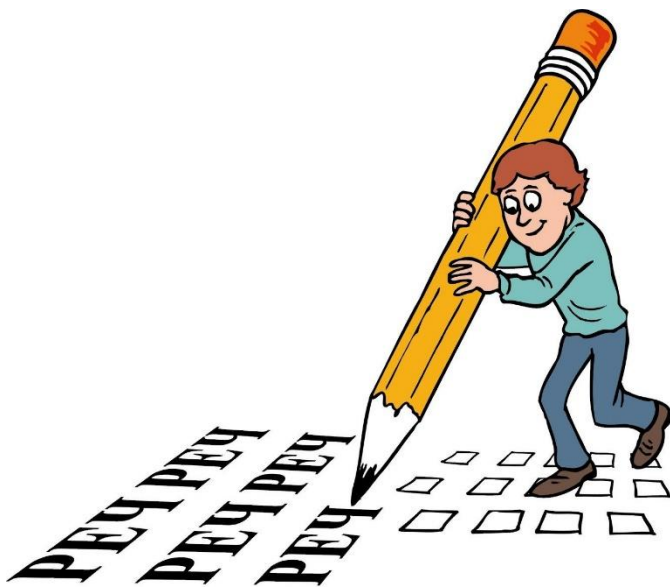
²¹ *Leksikon novinarstva*, Savremena administracija, Beograd, 1979, str. 234.

²² „Reči“, kako Andrić navodi, „izgledaju tako ‚rečite‘ dok stoje osamljene, nevine i neupotrebljene; ako jedna ili druga od njih i omane, zato ona treća govori za obe njih i kazuje još mnogo više od toga. One su povezane u magično kolo kroz koje struji ritam celine; ako je neka od njih i troma, nevešta ili umorna, one ostale je vuku, tako da se njeno zaostajanje ne primećuje, i kolo igra nepogrešno dalje.

Teži je slučaj kada rečima treba kazati nešto o rečima samim i njihovoj upotrebi u pričanju. Tada one odjednom zaneme, ohladne, i leže kao mrtvo kamenje, kao da nikad nisu govorile, igrale ni pevale. Kad je reč o rečima, reči ćute, dok o svima drugim ljudskim stvarima i pojavama umeju, nekad manje nekad više, ponešto da kažu. ^ak i o ćutanju.“ (Citirano u: Šamić. M.: *Kako nastaje naučno djelo*, "Svetlost", Sarajevo, 1977, str. 107.)

²³ "Postoje reči koje su lepe kao crvene ruže, a postoje i bezbojne reči koje su suve i mlitave kao anemična žena. Postoje konkretne reči koje slušaoc drže uvek budnima; a isto tako postoje i apstraktne reči zbog kojih slušaoci mogu i da zaspe. Postoje vrlo tople i simpatične reči koje mogu da zahvate srca slušaoca; a postoje i

Svaka reč ima jedno osnovno značenje, a skoro svaka – još po jedno ili više drugih (prenesenih, pomoćnih, specijalnih i sl.). Tako, na primer, reč kuća može značiti: „1) *zgradu za stanovanje*; 2) *bilo kakvu zgradu uopšte ...*; 3) *domaćinstvo, gazdovanje* (voditi kuću, upravljati kućom; kuća stoji na ženi, ne na zemlji); 4) *pripadnike jedne porodice* (dobio sam pismo od kuće; to je čuvena kuća); 5) *veliku trgovačku*

radnju (robna kuća); 6) *zavičaj, otadžbinu* (zaželeo sam se kuće, vratiti se iz zarobljeništva kući); 7) *grob* (večna kuća); 8) *jamu u igri* i 9) *u izrazima sa specijalnim značenjem*: daleko mu lepa kuća; teraću ga do bož'je kuće.²⁴ Osnovno značenje reči *kuća* je zgrada za stanovanje, preneseno – *domaćinstvo, zavičaj, otadžbina*, a broj drugih značenja, kako se vidi, je znatno veći.²⁵ Dakle, suština je u tome da se od velikog broja značenja jedne reči, koristi samo ono koje će, za određeni pojam, kontekst, prigodu, čitaoca kojima je namenjena i stil pisanja, najbolje odgovarati. U naučnom stilu se, prvenstveno, koristi osnovno značenje – bez metafora i emocija. U književno-umetničkom se najčešće koristi preneseno značenje, odnosno figurativni način izražavanja.

Za svaki pojam, obično, postoji jedan osnovni termin i više sinonima.²⁶ Osnovni termin je onaj koji najpreciznije odražava pojam, a sinonimi mogu značiti i nešto drugo.²⁷ Osnovni termini u konstrukciji rečenice imaju prioritet, a njihova upotreba zavisi od načitanosti i osećaja

hladne ili bezbojne reči koje ostavljaju slušaoce bez pokreta". (Popović, S.: *Govorništvo u teoriji i praksi*, NIRO "Književne novine", Beograd, 1987, str. 7–8.)

²⁴ Živković, D.: *Pravi put i stranputice u pisanju*, BIGZ, Beograd, 1978, str. 66.

²⁵ Postoje i druge reči sa velikim brojem značenja. Tako, na primer, "reč 'mašina' u raznim vremenima i na raznim mestima je značila: šibicu, mašinu za šivenje, za štampanje, mašinu za šišanje, deo sistema za vršidbu (dreš mašina), mašinu za pisanje, za pranje veša, sudova, zatim vrstu puške (mašinka), motocikl, auto (trkački), pa onda parnu mašinu, računarsku mašinu, mašinu za mlevenje mesa, mašinu za vantelesni krvotok, a upotrebljava se, na primer, i izraz 'mašinska obrada podataka'". (Milosavljević, N.: *Osnovi naučnoistraživačkog rada*, "Naučna knjiga", Beograd, 1989, str. 92.)

²⁶ Tako se, na primer, za pojam zgrade za stanovanje može koristiti "čitav niz reči: *kuća, koliba, vajat, brvnara, krovinjara, udžerica, čatrlja, stračara, potleušina, palata, zamak, dvorac, oblakoder, soliter* itd." (Živković, D.: *Pravi put i stranputice u pisanju*, BIGZ, Beograd, 1978, str. 66.)

²⁷ O značaju izbora termina pisao je i Gi de Mopasan. On je (u predgovoru romana *Pierre et Jean*) napisao: „Ma kakva da je misao koju želimo da izrazimo, postoji samo jedna riječ da se ona izrazi, samo jedan glagol da u nju udahnemo život i samo jedan pridev da je pobliže odredimo. Potrebno je, dakle, tražiti dok ne nađemo tu riječ, taj glagol, taj pridev, i nikad se ne zadovoljavati približnošću.“ (Šamić, M.: *Kako nastaje naučno djelo*, "Svjetlost", Sarajevo, 1977, str. 165.)

autora za jezik, od upornosti u vežbanju i bogatstva jezika i kulture. Sinonimi se, obično, koriste za razbijanje monotonije (povećavanje raznolikosti iskaza), ulepšavanje teksta, izbegavanje nepotrebnog ponavljanja jedne reči u rečenici i za naglašavanje značenja osnovne reči. Svaki termin mora biti jezički, strukturalno, semantički i logički pravilno određen. Pored toga, on mora da se i strukturalno i logički uklapa u složenije oblike (termine višeg nivoa opštosti, sintagme, blokove i rečenice).

Raznolikim korišćenjem sličnih reči izbegava se ponavljanje istih termina u rečenici, istih gramatičkih oblika i rečeničnih struktura u saopštenju. Sa druge strane, preterano gomilanje sinonima i ekvivalentnih iskaza uopšte ide na štetu jednostavnosti i konciznosti rada. Dakle, kvalitetan rad se ne odlikuje bujicom praznih reči i iskaza, koje "tapkaju u mestu", već pre svega konciznošću i težinom misli.

Slična situacija je i sa upotrebom stranih reči. One se ne mogu izbeći u naučnom saopštenju, ali treba imati pravu meru. Strane reči su čak i poželjne u naučnom saopštenju, bez obzira na preterane zahteve o jezičkom čistunstvu. Jezik nauke se bogati i razvija upravo upotrebom internacionalnih reči i sintagmi. To su, pre svega, reči koje su došle iz klasičnih jezika, grčkog i latinskog, i koje imaju međunarodnu upotrebu, kao, na primer, što su: *agresor*, *armija*, *avijacija*, *avion*, *alibi*, *anatomija*, *aplauz*, *aerodrom*, *aerobalistika*, *biologija*, *bioskop*, *veteran*, *gestikulacija*, *defanziva*, *dekontaminacija*, *dedukcija*, *diverzija*, *eksperimentat*, *klima*, *kosmos*, *melanholija*, *militarizam*, *okupacija*, *operacija*, *organizam*, *refleks*, *sanitet*, *strategija*, *taktika*, itd. To su, zatim, reči koje su nastale na osnovi savremenih evropskih jezika – francuskog, italijanskog, engleskog, nemačkog, ruskog i drugih jezika, koje su ili postale internacionalne ili su se kod nas odomaćile, tako da ih osećamo kao svoje reči: *ambasada* (fr.), *birokrat* (fr.), *debitant* (fr.), *kasarna* (fr.), *repriza* (fr.), *revanšizam* (fr.), *rezerva* (fr.), *saboter* (fr.), *šovinizam* (fr.), *bestseller* (eng.), *hobi* (eng.), *tunel* (eng.), *tenk* (eng.), *šlager* (nem.), *dril* (nem.), *logor* (nem.), *generalštab* (nem.), *šminka* (nem.), *huligan* (rus.) itd. Neke strane reči danas ne osećamo kao tuđice, na primer turske i arapske: *ada* (Ada Ciganlija), *ala*, *alat* ('Bez alata nema zanata'), *babo* (otac), *neimar*, *čamac*, itd.²⁸ Njihova upotreba je opravdana i poželjna u svim onim situacijama gde ne postoji domaći izraz. Tamo gde postoji domaća reč koja ima isto značenje treba je upotrebljavati umesto strane.

²⁸ O stranim račima može se videti u: Živković, D.: Pravi put i stranputice u pisanju, BIGZ, Beograd, 1978, str. 75.; Pešikan, M. i dr.: Pravopis srpskoga jezika, Matica srpska, 1995, str. 98-108; i Karadža, M.: Naučna izgrađenost osnovnog riječnika u jugoslovenskoj teoriji ratne veštine, Institut za strategijska istraživanja, Beograd, 1991, str. 37-40.

Poznavanje značenja termina je samo jedan od preduslova za njihovu pravilnu upotrebu. Dobra pismenost autora podrazumeva i stalnu težnju ka lepoti izraza, odnosno izboru konkretnih, živopisnih i upečatljivih osnovnih termina i sinonima. Reči sa širokim značenjem se, u principu, izbegavaju u konkretnijim sadržajima (opisima i objašnjenjima detalja). Reči: *kuća, drvo, šuma, reka, ljudi, vojska, jedinica, top, avion* i sl. koriste se u generalizacijama i apstrakcijama. Za konkretizacije su prikladnije reči sa užim značenjem, kao što su: *palata, koliba, ...; hrast, topola, šikara, borovik, ...; potok, ponornica, ...; deca, žene, radnici, intelektualci, naučnici, istraživači, ...; redovna vojska, profesionalna vojska, rezervna vojska, ...; odeljenje, vod, četa, bataljon, ...; artiljerijski top, protivavionski top, bestrzajni top, protivoklopni top, ...; borbeni avion, transportni avion, ...; i slično. Slična je situacija i sa glagolima i pridevima. Za opštije teorije, naročito naučne, biraju se opštiji glagoli (na primer, *ići, leteti, manevrisati* i sl.) i pridevi (na primer, *siv, crven, žut* i sl.), i obrnuto. Za konkretnije teorije biraju se konkretniji glagoli (na primer, *koračati, trčati, skakutati* i sl.) i pridevi (*pepeljast, grao, bled, ružičast, purpuran, ljubičast* i sl.).*

Reči sa nepreciznim i neodređenim značenjem, kao što su: *ima, postoji, smatram, neko, mislim, mnogo, često, retko, jako, slabo* i drugi, nisu poželjne u diplomatskim radovima. One unose konfuziju i zbunjuju čitaoce. Slična je situacija i sa glagolom *vršiti* koji se često upotrebljava i zloupotrebljava. Naime, skoro sve aktivnosti se vrše: vrši se snabdevanje, vrši se putovanje, vrši se odmaranje, vrši se uređenje, vrši se ubacivanje i slično. Umesto *vršiti* snabdevanje, na primer, treba upotrebiti odgovarajući glagol – *snabdevati*.

Najčešća nepravilna upotreba reči je: *strožiji* (treba: *stroži*), *nosioc* (treba: *nosilac*), *branioc* (treba: *branilac*), *podčinjeni* (treba: *potčinjeni*) i slično.

Nepravilna upotreba predloga *sa* pojavljuje se i kao gramatička greška, što se može videti iz sledećih primera: "Dva ili više problema nije moguće rešiti *sa* jednim istraživanjem..."; "Rukovođenje *sa* radnom organizacijom"; "Obezbeđenje toplana *sa* gorivom"; "Upravljanje *sa* sredstvima za proizvodnju"; "Borba *sa* protivničkom avijacijom"; "Borbena dejstva *sa* helikopterskim snagama" itd. U pretposlednjoj i poslednjoj rečenici predlog *sa* je potrebno zameniti predlogom protiv, a u svim drugim je suvišan.

4.2. Sintagme

Sintagme, su "grupa reči koje obrazuju jedan pojam".²⁹ One, kao sastavni delovi subjekta ili predikata, imaju svoju misaonu samostalnost, ali se i spajaju međusobno po zakonima sintakse jezika. Zato čine logičku celinu i izgovaraju se sliveno, bez pauza.³⁰

U nauci o jeziku i u stilistici sintagme imaju naglašeni značaj. Njima se najbolje može izraziti duh jednog jezika, odnosno ono što jedan jezik razlikuje od svih drugih. Zgusnut informativni naboj sintagme, ako se umešno koristi, doprinosi izgrađivanju sažete jezičke konstrukcije. Zato pravilna konstrukcija sintagmi predstavlja osnovni preduslov za kvalitetnu formulaciju rečenice i pisanog rada uopšte.

U pisanim radovima (i u običnom govoru), zavisno od oblasti nauka, koriste se brojne sintagme. Najveći broj se pravilno formuliše i upotrebljava u rečenici. Ali, postoji i veliki broj onih koje, zbog lošeg prevoda sa nekog od stranih jezika ili loše formulacije, predstavljaju potpune jezičke i logičke promašaje. Tako se, na primer, zbog lošeg prevoda često kaže da je neko bolestan *na plućima, na stomaku, na bubrezima* i td. U našem jeziku se koriste sintagme: *bolovati od pluća, od stomaka, od bubrega* itd. Tipični primeri logički i jezički neuređenih sintagmi su: *strategijski globalizam* (treba se opredeliti ili za *strategijski* ili za *globalizam*), *negativne slabosti* (treba samo: *slabosti*; nema pozitivnih slabosti), *nedemokratsko kršenje propisa* (treba samo: *kršenje propisa*; nema demokratskog kršenja propisa), *napadne snage* (treba: *snage u napadu* ili *snage koje napadaju*), *jedinstvena celina* (treba samo: *celina*, nema nejedinstvene celine), *vršiti preuzimanje* (treba: *preuzimati*), *konceptijska misao* (treba: *konceptija* ili *zamisao*), *izduženi prodori* (treba: *prodori* ili *prodori u veću ili manju dubinu borbenog rasporeda protivničkih jedinica*), *ispoljiti pritisak* (treba: *pritisnuti* ili *pritisnuti*) i druge. One veoma nepovoljno utiču na jasnoću stila.

4.3. Rečenice

Međusobna povezanost, raznolikost i informativna vrednost rečenice, kojom se saopštavaju misli, u pisanim radovima imaju naglašenu ulogu. Koherentne rečenice imaju srazmeran i logičan odnos reči, sintagmi i pojedinih delova. One su jasne i razumljive.

²⁹ Vujaklija, M.: Leksikon stranih reči i izraza, Prosveta, Beograd, 1966, str. 880.

³⁰ Tako, na primer, "u rečenici *lasta gradi gnezdo - gradi gnezdo - je pojam tj. jedna sintagma.*" (Mićunović, Lj.: Savremeni leksikon stranih reči, KZNS, Novi Sad, 1988., str. 506.)

Raznolikom rečenicom, variranjem njene strukture i dužine i redosleda reči u njoj, razbija se monotonost stila. Informativnost rečenice se zasniva na umesnom korišćenju termina i simbola u naučnom jeziku, a postiže se jednostavnim, kratkim i logičkim upisom ključnih reči, odnosno neposrednim saopštavanjem informacije.

Opširne rečenice, prenatrpene pojmovima, radnjama, digresijama, beskonačnim nabranjem i pleonazmima, neposredno umanjuju vrednost diplomskog rada. U "mamutskim rečenicama" misao se ne pokreće, već tapka u mestu ili se gubi. Gubi se i kontrola nad onim što se želi iskazati. Opširne rečenice su posledica čestog korišćenja širih sintagmi ("*svi mogući oblici rada i proizvodnje*"), pleonazama ("*čak šta više mislim ...*"), indirektnog prilaza ("*polazeći od postojeće organizacijske strukture preduzeća*"), želje da se izraz pojača veznikom „i” ("*Uz stalni i efikasni rad...*"), nepotrebnog ponavljanja ("*Privredne organizacije, bilo da se radi o proizvodnim ili neproizvodnim delatnostima*") i dr.

Slično je stanje i sa nejasnim i logički neuređenim rečenicama. One su tipičan primer nedovoljnog razmišljanja prilikom njihove formulacije. Takve su, na primer, sledeće rečenice: (1) "*Odeljenje vodi borbu napadom, odbranom, prepadom, zasedom i okruženjem.*"; (2) "*Sastav tla, za vreme kiše, pravi blato.*"; (3) "*Savremena proizvodna sredstva, a pre svega upravni organi...*"; (4) "*Ove činjenice imaju znatan uticaj na proizvodnju...*"; U prvoj rečenici je napravljena logička greška. Ako se posmatra kao jednostrana pojava, borba se vodi oružjem, a ne napadom, prepadom i slično. Slična je situacija i sa drugom rečenicom, jer sastav tla ne pravi blato. Sastav tla može samo da pogoduje pojavi blata za vreme kiše. Upravni organi, u trećoj rečenici, nisu proizvodna sredstva. Činjenice, u četvrtoj rečenici, ne utiču na proizvodnju. Na osnovu činjenica se iskazuju stavovi, sudovi i zaključci, odnosno argumentuje se teorija.

Kompozicija rečenice je česta slabost diplomskog rada, što se naročito može videti u formulaciji sintagmi i rečeničkog sklopa. Karakteristični primeri nedovoljne koherentnosti rečenica su:

- za dvosmislene rečenice: (1) "*Bataljon se susreo sa neprijateljem i on je desetkovan.*" (ne vidi se ko je desetkovan bataljon ili neprijatelj); (2) "*... stvaranje slobode dejstva sopstvenim snagama ...*" ne vidi se ko stvara slobodu dejstva sopstvenim snagama); (3) "*Gospodin Perić se upoznao s gospodinom Simićem u Beogradu, gde je on bio na službi.*" (ne vidi se na koga se odnosi zamenica, odnosno ko je bio na službi u Beogradu); (4) "*Gospodin Kovačević je rekao svom sekretaru da je bolestan.*" (ko je bolestan – gospodin Kovačević ili njegov sekretar). Umesto tih, dvosmislenih, formulacija mogu se napraviti bolje rečenice: (1) "*Bataljon se susreo sa neprijateljem. U međusobnom sukobu bataljon (neprijatelj) je desetkovan.*" (2) „*Odvajanjem naših*

jedinica od neprijateljskih omogućena je sloboda dejstva naše artiljerije“. (3) *"Gospodin Perić se upoznao s gospodinom Simićem u Beogradu, gde je ovaj prvi (drugi) bio na službi.";* (4) *"Gospodin Kovačević se požalio svom sekretaru da je bolestan.";* ili: *"Gospodin Kovačević je upozorio sekretara da je bled i, verovatno, bolestan.";*

- za nepravilno izražavanje paralelnih ideja paralelnim gramatičkim konstrukcijama: *"Inženjerskim obezbeđenjem se realizuju: izviđanje prilaznih puteva ..., vrši uređenje ..., vrši uklanjanje ..., vrše izrada i održavanje ..., uspostavlja se ..., organizuju se ..."*; Umesto navedene rečenice može se napisati: *"Inženjersko obezbeđenje obuhvata: izviđanje prilaznih puteva ..., uređenje ..., uklanjanje ..., izradu i održavanje ..., uspostavljanje ..., organizovanje ..."*;
- za nedovršenu rečenicu: *"Suprotstavljanje svakom obliku agresije predstavlja organizovano, neprekidno, pre svega preventivno"*; navedena rečenica ne sadrži nikakvu poruku. Navedeni primer je preuzeti iz jednog diplomskog rada. Postoji mogućnost da je izostavljena jedna reč ili nekoliko reči prilikom kucanja ili pisanja, ali čitalac to ne zna. On čita ono što je napisano;
- za ne zadržavanje istog subjekta, glagolskog oblika, lica i broja: (1) *"Komandanti obično ne vode računa o obezbeđenju jedinica i odjedanput se nađeš u okruženju.";* (2) *"Došao je u magacin i stane odmah tražiti svuda.";* (3) *"Organi policije su ih brzo uhvatili, ali oni uspevaju da pobjegnu.";* U prvoj složenoj rečenici subjekat je imenica u prvom licu množine, a u drugoj zamenica u drugom licu jednine. U drugom i trećem primeru prva rečenica je u perfektu, a druga u prezentu;
- za mešanje različitih konstrukcija: *"Počeo sam da pišem diplomski rad, a kada ću ga završiti?"*; bolje je napisati: *"Počeo sam da pišem diplomski rad. A kada ću ga završiti?"*;
- za nedovoljnu koherentnost rečenice: *"Bataljon nije nikad niti će ikad imati izdajnike.";* koherentna rečenica je: *"Bataljon nije nikad imao izdajnike i neće ih nikad ni imati."*
- za pogrešan redosled reči u rečenici: *"Puk protivvazdušne odbrane samo sadejstvuje sa lovačkom avijacijom.";* treba: *"Puk protivvazdušne odbrane sadejstvuje samo sa lovačkom avijacijom."*³¹

³¹ "Od mjesta priloga zavisi, često, značenje rečenice, kao u sledećim primerima: 'Od njegovog mjesta zavisi naročito značenje rečenice.' 'Od njegovog mjesta naročito zavisi značenje rečenice.' 'Naročito od njegovog mjesta zavisi značenje rečenice'." (Šamić. M.: Kako nastaje naučno djelo, "Svjetlost", Sarajevo, 1977, str. 112.)

- za izostavljanje veznika: *"Pešadijske jedinice su napadale, artiljerijske su ih podržavale."* Treba: *"Pešadijske jedinice su napadale, a artiljerijske su ih podržavale."*; ili: *"Dok su pešadijske jedinice napadale, artiljerijske su ih podržavale."*;
- za pogrešno mesto znaka interpunkcije: *"Ubiti, ne osloboditi ga."* ili: *"Ubiti ne, osloboditi ga."* (iz navedena dva primera se jasno vidi da je različito mesto zareza u potpunosti promenilo smisao iskaza – u prvom primeru čoveka će ubiti, a u drugom – osloboditi).

Raznolikost u konstrukciji rečenice, takođe, doprinosi kvalitetu diplomskog rada. Da bi izbegli monotoniju u pisanju, autori variraju strukturu, dužinu i red reči u rečenici. Raznolikost promenom strukture se postiže kombinovanjem složenih rečenica sa prostim. Složenim rečenicama povezuje se misao i iskazuje međuzavisnost ideja i suštine poruke. Raznolikost se postiže i promenom redosleda reči u rečenici, ali to variranje ne sme da se odrazi na jasnoću i isticanje značajnijih termina i sintagmi, odnosno delova rečenice. Obično se oni delovi koji se žele posebno naglasiti stavljaju na kraj ili na početak rečenice, a drugi, manje važni, u sredinu. Zato promena redosleda samo radi postizanja raznolikosti, bez uvažavanja zahteva za isticanjem i boljom jasnoćom, može da umanja informativnu vrednost rečenice.

Pored koherentnosti, raznolikosti i informativne vrednosti, veoma značajna pozitivna osobina je i veza između pojedinih rečenica. Ona treba da bude čvrsta, logična i prirodna. Ta veza, takođe, može biti spoljašnja i unutrašnja. Spoljašnja veza se ostvaruje veznicima i prilozima, a unutrašnja – nizanjem rečenica bez tih spoljašnjih znakova tako da čitalac može veoma lako da shvati njihovu logičku i sadržajnu povezanost. Unutrašnja veza je prirodnija zato što tako povezanim rečenicama veznici nisu ni potrebni. Spoljašnja veza, bez obzira na izvesne slabosti u odnosu na unutrašnju, je takođe poželjna u diplomskim radovima. Kombinacijom te dve veze obezbeđuje se raznovrsan pristup i razbija monotonija u pisanju.

4.4. Paragrafi

Paragraf ili pasus je deo teksta koji obuhvata jednu vizuelnu i misaonu celinu. Vizuelna celina je zbog toga što se jasno primećuje u tekstu. Naime, paragraf počinje uvučenim redom i traje sve do sledećeg uvučenog reda. Misaona celina je zbog toga što ima jednu glavnu misao, koja se naziva temom paragrafa.

Paragraf se formuliše na osnovu principa jedinstva, koherentnosti i isticanja.³² *Jedinstvo* se postiže pravilnim usmeravanjem delova paragrafa osnovnoj temi, koja mora biti odmah jasna i uočljiva. U paragraf se unose sve one činjenice i ideje koje su bitne za glavnu misao. Činjenice, stavovi i sudovi koji nisu u funkciji teme paragrafa i koji izlaze iz njenog okvira, ne unose se u paragraf. Oni se mogu prikazati u jednom od sledećih paragrafa ili u fusnotama. *Koherentnost* se odnosi na dva osnovna uslova: (1) čvrstu hronološku i uzročno-posledičnu logičku vezu u rečenici i (2) čvrstu vezu između rečenica koje moraju graditi jedinstvo paragrafa. To se postiže logičkim rasporedom ideja, blagim i prirodnim prelazima s jedne ideje na drugu i doslednim pridržavanjem gramatičkih i drugih zahteva o izradi pisanih radova uopšte. *Isticanjem* se obezbeđuje pravilan raspored misli i ideja. Suština je u tome da se značajnije ideje naglase u paragrafu, što se postiže pravilnim rasporedom prostora i redosledom upisivanja. Obično se važniji delovi obrađuju na većem prostoru i ističu na kraju paragrafa.³³

Paragraf se sastoji od uvoda, razrade i zaključka. Uvod se, obično, gradi jednom opštom (po mogućnosti kraćom) rečenicom, u kojoj se saopštava tema paragrafa. Ona se, dalje, razrađuje kombinacijom dugih i kratkih rečenica sve dotle dok se stav iskazan tom prvom rečenicom ne razradi u dovoljnoj meri. Paragraf se, na kraju, završava kratkom rečenicom koja, na određeni način, predstavlja "logičku tačku", odnosno vezu sa narednim paragrafom. Rečenice i paragrafi se povezuju logičkim sadržajem, a ponekad i priloškim rečima.³⁴

Iskustva iz izrade diplomskih radova ukazuju na ozbiljne greške u paragrafiranju, i to najčešće u vezi sa obimom i logičkom nepovezanosti paragrafa. Kratki paragrafi su skoro redovna pojava u diplomskim radovima. Oni se grade "bombastom" rečenicom, najčešće kompiliranom ili delimično prerađenom iz zakonskih i normativnih dokumenata. Na tu rečenicu u sledećem paragrafu se nadovezuje druga, koja sa prethodnom najčešće nema blisku vezu. Tema paragrafa ne postoji, a prelazi između tih rečenica-paragrafa su neprirodni i skokoviti. Tako autor, kako Šamić ističe, više liči na "pijanca koji premjerava ulicu, tetura desno i lijevo spotičući se i posrćući".³⁵

³² O jedinstvu, koherentnosti i prikladnom isticanju može se detaljnije videti u: Šamić, M.: Kako nastaje naučno djelo, "Svjetlost", Sarajevo, 1977, str. 114–116.

³³ Kraj paragrafa je ono mesto koje najviše privlači čitaoca – tu se iznosi ono što se želi posebno istaći. Drugi deo po važnosti je početak paragrafa, dok je sredina paragrafa na poslednjem mestu. (Šamić, M.: Kako nastaje naučno delo, "Svjetlost", Sarajevo, 1977, str. 115.)

³⁴ Tako se, na primer, za "dodatak nečemu", obično, upotrebljava "osim toga, zatim"; "za uzrok ili rezultat" "zato, zbog toga, i tako, pod ovim uslovima, kao rezultat"; za "poređenje" - "kao, slično, u isto vreme"; za "ustupak" - "mada, naravno, prirodno, iako"; za "izlaganje" - "na primer, naročito, posebno"; za "ponavljanje" – "uistinu, drugim rečima, očigledno".

³⁵ Šamić, M.: Kako nastaje naučno djelo, "Svjetlost", Sarajevo, 1977, str. 116.

Takav način paragrafiranja je obično, proizvod nedovoljne pismenosti i nepravilnog logičkom mišljenja. Samo jednom rečenicom, bez obzira na njenu dužinu, ne može se kvalitetno istaći osnovna misao, niti se može razraditi i argumentovati i napraviti logička veza sa narednim paragrafom.

Veza između dva paragrafa je, u stvari, veza između dve misli.³⁶ Ona može pokazivati različite logičke relacije koje se odnose na paralelnost i suprotnost misli, razne vrste zavisnosti (uslov, uzrok, posledicu); zaključke, poređenje i uopštavanje. Prema karakteru veze određuje se i jezički izraz. Najčešće se upotrebljavaju veznici i priloški izrazi (*ali, međutim* – za suprotne misli; *slično tome, isto tako, takođe* – za poređenje; *dakle, prema tome, iz svega rečenog* – za zaključivanje; *jednom reči* – za uopštavanje i slično). Za logički komparativne misli, zatim za nabranje i za one misli koje predstavljaju užu ili širu misao u odnosu na onu iz prethodnog paragrafa, paragraf otpočinje bez veznika ili priloškog zareza. Veza se, obično, uspostavlja ponavljanjem neke reči s kraja prethodnog paragrafa, upućivanjem na neki pojam iz prethodnog paragrafa, zamenicom *taj* ili *ovaj*, upitnom rečenicom ili na neki drugi način. Važno je da se veza između dva paragrafa jezički i stilski održi i da čitavo saopštenje liči na karike, lančasto povezane.³⁷

U praksi, uvidom u diplomatske radove, postoje brojni pozitivni primeri uspostavljanja veze između paragrafa, ali su uočene i određene greške. Osnovne su: neprirodna veza, loša argumentacija i logički prekidi. *Neprirodna veza* između paragrafa nastaje veštačkim dodavanjem sintagmi i drugih iskaza, kao što su: "*Sad kad smo se upoznali sa ... preći ćemo na...*", "*već smo rekli*", "*još ćemo se vratiti na ovo pitanje*", "*dalje će se pokazati*", "*ovo je obrađeno u...*", "*ponavljam*" i slično. *Loša argumentacija* ne proizilazi samo iz naredbodavnog stila i eksplicitnih tvrdnji bez dokaza nego i iz čestog korišćenja nelogičnih sintagmi i blokova. Najčešće se upotrebljavaju: "*polazeći od opštepoznate istine*", "*opšte je poznato*", "*svako to zna*", "*svako je saglasan*", "*svi smo mi saglasni*" i slično. *Logički prekidi* se najčešće prave kod klasifikacije pojmova po nekom kriterijumu. Pojmovi se klasifikuju, a zatim se, umesto njihovog definisanja i razrade po redosledu, piše drugi tekst. Tek kasnije se, ponekad i posle jedne do dve strane teksta, prelazi na obradu navedenih članova klasifikacije. Tako se gubi veza od završetka njihove klasifikacije do početka obrade u paragrafima.

³⁶ "Naime, svaki novi paragraf predstavlja neku vrstu nove stepenice, koja čitaoca vodi dalje cilju, dovodi bliže do njega. Uz to, svaki paragraf znači svojevrsni predah: ukazuje čitaocu da njime počinje nešto novo – razvijanje nove misli, nove teme. Prelazi iz jednog paragrafa u drugi (kao i prelazi sa jedne rečenice na dugu) treba da budu, prema tome, postepeni, što logičniji i prirodniiji. ..." (Šamić. M.: Kako nastaje naučno djelo, "Svjetlost", Sarajevo, 1977, str. 116.)

³⁷ Detaljnije u: Živković, D.: Pravi put i stranputice u pisanju, BIGZ, Beograd, 1978, str. 91-92.

Pored toga, u izradi pisanih radova značajna je pravilna upotreba zamenica, brojeva i skraćenica.

Tekst u diplomskom radu se, najčešće, piše neutralno. Prvo lice jednine i množine, u principu, treba izbegavati. Izrazi kao što su *"mislim"*, *"smatram"*, *"ja sam to istraživao"*, *"mi smo to dokazali"*, *"zaključujem"* i slično, neprirodno deluju u diplomskom radu. Umesto toga bolje su formulacije: *"uočeno je"*, *"na osnovu navedenog može se zaključiti"* i slično. Naročito je nepoželjna upotreba zamenice *"ja"*. Ako se upotreba prvog lica jednine ne može izbeći, onda je, na primer, umesto *"ja sam eksperimentisao"*, prikladnije napisati *"eksperimentisao sam"*. Isto tako, zamena prvog lica drugim terminima (kao, na primer, *"autor ovog članka"* i slično) nema logičku osnovu. Slično je i sa prvim licem množine. Veoma loše zvuči izraz *"mi smo to istraživali"* u saopštenjima gde je autor upravo samo jedno lice. To, uostalom, govori i o izveštačenosti autora. Zašto bi neko za sebe rekao *"mi"*? U radovima gde se pojavljuje više autora, zamenica u prvom licu množine ima logičku osnovu, mada se ne preporučuje u pisanim delima. Dakle, tekst saopštenja, u principu, ne treba pisati korišćenjem zamenica u prvom licu jednine i množine.

Brojevima se, po našem pravopisu ne može početi rečenica. Može se samo, na primer, ovako: "Dvehiljadita godina je poslednja godina XX veka" ili "Prvi januar je svečani dan". Brojevi se do deset, po pravilu, u tekstu ispisuju slovima. To pravilo ne važi za datume, kućne brojeve (adrese stanovanja), časove i dane, decimalne brojeve, procenete, brojeve glava i strana knjige i slično.

Skraćenice u diplomskim radovima, u principu, treba izbegavati. Pravopisom nisu dopuštene u naslovu, na početku i na kraju rečenice. Ako se koriste u tekstu, prilikom prve upotrebe obavezno ispisati pun naziv, a zatim u zagradi ili fusnoti prikazati skraćeni oblik. Na primer: Beogradski univerzitet (BU) ili Ministarstvo za nauku.³⁸ Pored toga, poželjno je na kraju rada napraviti spisak svih korišćenih skraćenica.

³⁸ U daljem tekstu: MN.

5. PRIKUPLJANJE GRAĐE

Kao osnovni izvori podataka za izradu diplomskih radova, nakon konsultacija sa mentorima, najčešće se pojavljuju pisani materijali koje studenti sami prikupljaju ili se obraćaju za pomoć bibliotekaru da im uradi radnu bibliografiju. U procesu prikupljanja potrebno je pažljivo pregledati sve potencijalne i dostupne izvore podataka o temi diplomskog rada. To su, pre svega, enciklopedije, priručnici, knjige, članci u domaćim i inostranim časopisima, predavanja, prezentacije na Internetu drugi pisani materijali u kojima je obrađena slična tematika. Literatura se najčešće traži po naslovnim katalozima, a može i na druge načine. Ponekad se pojedini sadržaji mogu naći i pod naslovima koji nemaju sadržajne veze sa temom koja se obrađuje. Tako se, na primer, o pojedinim tehničkim rešenjima mogu, ponekad, naći validniji podaci u izveštajima sa sajмова, bez obzira na to što naslov nije u vezi sa temom koja se obrađuje.

Pojavom kompjutera proces prikupljanja građe je znatno pojednostavljen. Kompjuter se može koristiti na više načina, od kojih su osnovna tri: neposredno u biblioteci, preko mreže računara i uključivanjem u Internet.

6. PISANJE DIPLOMSKOG RADA

Uopšteno posmatrano, pisanje diplomskog rada može se podeliti u dve osnovne faze: pisanje koncepta i pisanje konačnog teksta.

Pisanju koncepta obavezno prethodi primena naučnih metoda, naročito metode analize sadržaja – u konkretnom slučaju, proučavanje literature koja se odnosi na predmet istraživanja. Tekstove treba čitati lagano, pažljivo, strpljivo uz intenzivno razmišljanje. Pročitane delove teksta treba dovoditi u vezu sa podacima prikupljenim drugim naučnim metodama, ili kroz prethodnu praksu sticanja znanja. Tekstove treba čitati kritički, bez slepog povodenja i verovanja u njihovu istinitost, a mišljenja i stavove u tekstovima svestrano analizirati, kritički ocenjivati i usvajati ili odbacivati.

Literaturu ne treba čitati, od korica do korica, već samo delove koji se neposredno odnose na predmet istraživanja. Ti delovi se pronalaze preko sadržaja, sažetka, indeksa imena, ali i brzim, odnosno, dijagonalnim čitanjem. To je takva vrsta čitanja gde se jednostavno, pogledom preleti preko naslova, podnaslova i paragrafa sve do momenta dok se ne pronađu oni delovi koji su interesantni za predmet istraživanja. Ovo čitanje se može realizovati na više načina, ali je najbolje čitati samo prve rečenice u paragrafima. Ako su paragrafi pravilno napisani, prva rečenica predstavlja uvod i najavljuje temu koja se obrađuje. Čitanjem te prve rečenice može se sagledati sadržaj paragrafa, pa ako on nije interesantan za predmet istraživanja nije potrebno ni detaljnije iščitavanje. Delovi koji se odnose na predmet istraživanja pažljivo se iščitavaju i na osnovu njih se pišu zabeleške.

Zabeleške se mogu pisati na razne načine: u beležnicu, na parčićima papira, neposredno u memoriju računara i slično. Sadržaji se obično razvrstavaju prema delovima teksta (pitanjima) koji se obrađuju. Tekst koji se želi citirati, prepisuje se doslovno pod navodnicima i odmah iza njega ili ispred upisuju se i tačni podaci o izvoru iz koga je preuzet. Nakon proučavanja literature i primene drugih naučnih metoda, odnosno izrade zabeleški, pristupa se pisanju koncepta diplomskog rada.

Izrada koncepta, pored ostalog, zavisi od individualnih sposobnosti studenta i ne može se propisati u vidu strogih uputstava. Mogu se dati samo određene sugestije koje je iskustvo potvrdilo i koje bi mogle biti od koristi za mlade autore.

Koncept se, obično, piše sistematski i u kontinuitetu. Pisanju se svakodnevno posvećuje po nekoliko časova i to na mestu gde autor ima najbolje uslove za rad i u vreme kada je rasterećen od drugih obaveza. Posle završetka većeg ili manjeg odlomka, poželjni su kraći predasi od nekoliko minuta, koji su dobrodošli i nakon izrade paragrafa, naročito u onim situacijama kada se oseti zamor ili nedostatak inspiracije za pisanje. Ponekad se desi da misao "stane" kod konstrukcije određene rečenice. Tada je bolje napraviti kraću pauzu ili ustati i prošetati po prostoriji, nego se mučiti za radnim stolom.

U izradi koncepta ne treba se mučiti oko pojedinosti i potpune gramatičke i leksičke korektnosti. Obično se piše sadržaj koji je u potpunosti jasan. Delovi za koje ne postoje pouzdane informacije, za koje student nije u potpunosti siguran, ili u bilo kom drugom pogledu nije zadovoljan, obeležavaju se posebnim znakom u tekstu da bi se doradili prilikom revizije rukopisa.

Jedan od najznačajnijih problema koji se javlja prilikom pisanja konačnog teksta proizilazi iz činjenice da pojedini studenti žure sa prekucavanjem rukopisa i njegovom predajom na štampanje. Pretpostavlja se da su osnovni razlozi za takvo stanje zasićenje, premorenost, nedostatak znanja da se kvalitet rada podigne na viši nivo i želja da se rad što pre odštampa i odbrani. Posledica takvog odnosa je pojava brojnih nedostataka koji su se mogli prevazići dodatnim naporima.

Prva verzija rukopisa predaje na čitanje mentoru. Na osnovu njegovih primedbi i novih saznanja pristupa se izradi druge verzije. Ona se realizuje detaljnim i savesnim čitanjem i redigovanjem rukopisa, odnosno ispravljanjem pravopisnih, gramatičkih, stilskih, logičkih i drugih nedostataka. Posebno se vodi računa o: konstrukciji rečenica i paragrafa, nerešenim problemima i mestima gde misao nije bila dovoljno jasno iskazana, redosledu izlaganja misli, skladnom odnosu pojedinih delova i prelazima između njih, celovitosti zahvata predmeta istraživanja i kontinuiranoj zastupljenosti glavne ideje kroz ceo sadržaj teksta. Iz rukopisa se odstranjuje sve ono što je suvišno, što nije u neposrednoj vezi s temom, što ne osvetljava predmet i što ne doprinosi opštem utisku.

Prerađenu verziju rukopisa potrebno je čitati najmanje tri puta. Prvi put se obraća pažnja na: sadržinu i nivo ostvarenih ciljeva; proizvoljne, nelogične i neargumentovane tvrdnje i materijalne greške. Pri drugom čitanju se vodi računa o: strukturi rada i njegovih delova; izboru termina i sintagmi; gramatičkoj i leksičkoj korektnosti. Pri trećem čitanju težište je na tehničkoj obradi rukopisa, greškama u prekucavanju i tačnosti podataka u fusnotama. Dakle, pri reviziji teksta student se pojavljuje u trostrukoj ulozi, kao: kritičar teksta, stilist i gramatičar i tehnički čitalac, odnosno korektor.

Tako prerađen i detaljno pročitani rukopisi predaju mentoru na konačnu ocenu i odobravanje za štampanje, odnosno korićenje. Poželjno bi bilo da se pre korićenja diplomski rad i lektoriše. Lektor bitno popravlja tekst. Nije samo reč o popravkama koje se ne odnose na primenjena gramatička i pravopisna pravila. Reč je i o jasnoći teksta, stilu, lepoti izraza i, naročito, o uticaju na studenta u toku konsultacija sa njim.

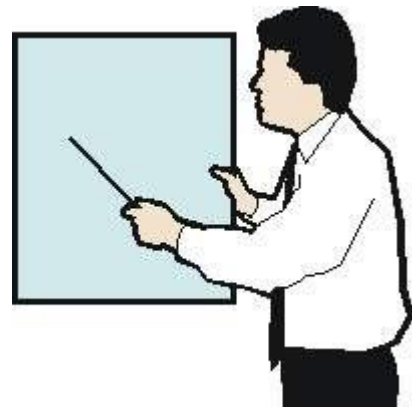
Nakon lektorisanja, poželjno je da sam student ispravlja rad u skladu sa preporukama i zahtevima lektora. Tako će neposredno sagledati gramatičke, logičke i druge greške koje je sam napravio. To je takođe prilika da još jednom prekontroluje rad u celini i otkloni naknadno uočene greške.

7. ODBRANA DIPLOMSKIH RADOVA

Vreme i mesto polaganja diplomskog ispita određuje se rešenjem Rektora, a Studentska služba daje obaveštenje o polaganju. Obaveštenje se objavljuje na oglasnoj tabli i internet stranici Univerziteta najkasnije tri dana pre odbrane. Obaveštenje sadrži: ime i prezime studenta, predmet, naziv teme, mesto i vreme polaganja i sastav Komisije pred kojom se ispit polaže.

Odbrana diplomskog rada regulisana je Pravilima o studiranju na prvom i drugom ciklusu studija. Realizuje se pred komisijom prema ustanovljenoj proceduri. U slučaju izostanka člana ili predsednika Komisije, zamenjuje ga Prodekan za nastavu ili profesor koga imenuje dekan fakulteta ili Rektor Univerziteta.

Odbrana diplomskog rada realizuje se na sledeći način tako što predsednik prvo saopštava sastav komisije i način odbrane rada pred komisijom. Posle toga kandidat podnosi kratko uvodno izlaganje (ekspoze), u kome obaveštava komisiju o: ciljevima, zadacima i motivima izrade diplomskog rada; temi i načinu njene izrade; najvažnijim rezultatima i doprinosu tih rezultata kad je reč o teoriji i praksi; poteškoćama u istraživanju i, eventualno o smerovima kojima bi trebalo dalje da se kreće istraživanje. Izlaganje vremenski obično traje od 10 do 15 minuta.

Kandidat svoj ekspoze, obično, ne čita, već ga usmeno iznosi pred komisijom, ako je moguće uz prezentacije na računaru. Sadržaj iznosi sintetizovano; proporcionalno delovima svog rada, bez upuštanja u detalje i pojedinosti. Pravilnom dikcijom i izgovorom (bez poštapalica i suvišnih reči kao što su: *recimo, dakle, razumete li Vi mene, eto vidite, kolosalno, i tako dalje i tako dalje, najveće, najoptimalnije, epohalno, grandiozno, ovaj, onaj, kao što sam već rekao, super* i sl.), on nastoji da ostavi dobar utisak na komisiju i prisutnu publiku.

Posle uvodnog izlaganja članovi komisije, prvo daju svoju kratku ocenu rada, a zatim postavljaju pitanja u vezi sa radom i oblasti na koju se taj rad odnosi. Pored komisije pitanja mogu postaviti i prisutni članovi publike. Na njihova pitanja, kandidat može odgovoriti, ako smatra da ona nisu provokativna i usmerena na rušenje njegovog dostojanstva.

Kandidat treba kratko da odgovara na postavljena pitanja. Odgovori moraju biti zasnovani na argumentima i empirijskim činjenicama; treba izbegavati neskroman, hvalisav i

samouveren ton. Ako je uočena neka očigledna greška, bolje je priznati njeno postojanje, nego je uporno i tvrdoglavo, bez argumenata, braniti.

Nakon odgovora na postavljena pitanja komisija se povlači radi većanja o odbrani i konačnoj oceni rada. Diplomski rad i odbranu diplomskog rada Komisija ocenjuje ocenom od 5 (pet) do 10 (deset), a na kraju ispita izvodi jedinstvenu ocenu diplomskog ispita.

Komisija, obično, daje pozitivnu ocenu rada na odbrani. Odbrana je, ipak, svečani čin. Činjenica da je komisija prihvatila rad i da je kandidat u procesu njegove izrade vraćan na doradu i proučavanje odgovarajuće literature upućuje na zaključak da je obezbedio minimalne uslove za prolaznost na odbrani. Može se, međutim, desiti i negativan ishod ispita. Kada komisija ili dva njena člana negativno ocene diplomski rad ili odbranu, da diplomski ispit se ocenjuje negativnom ocenom 5 (pet) i student se upućuje da uzme drugu temu. Pozitivna ocena diplomskog ispita se upisuje u indeks i zapisnik. Negativna ocena (5) se ne upisuje u indeks studenta.

O toku polaganja diplomskog ispita se vodi zapisnik na obrascu koji propisuje Univerzitet. Zapisnik o odbrani rada i ocenu komisije u pisanoj formi potpisuju članovi komisije pre saopštavanja ocene kandidatu. Eventualno izdvojeno mišljenje jednog člana Komisije na ispitu unosi se kao napomena koju potpisuje samo taj član. Nakon potpisivanja dokumenata predsednik saopštava kandidatu ocenu komisije.

Odbrana diplomskog rada ujedno je i svečani čin i za kandidate i za ostale učesnike. Do nje se došlo upornim traganjem za činjenicama i nesebičnim radom na njihovom sređivanju, analiziranju, zaključivanju i iskazivanju u vidu pisanog rada. Zato se treba i ponašati u skladu sa situacijom. "Nastojte da to bude poseban dan za vas jer takvih u životu baš nema puno. Nastojte da i ambijent u kome se sve to događa podredite situaciji. Obucite se svečano. Srećno!"³⁹

³⁹ Mihailović, D.: Metodologija naučnoistraživačkih projekata, Centar za primenjenu psihologiju, Beograd, 1995, str. 156.

LITERATURA

1. Bukvić, A.: Načela izrade psiholoških testova, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1982.
2. Vujaklija, M.: Leksikon stranih reči i izraza, "Prosveta", Beograd, 1966.
3. Gili, G. A.: Kako se istražuje, Vodič u društvenim istraživanjima, Školska knjiga, Zagreb, 1974.
4. Gud, V. – Het, P.: Metode socijalnog istraživanja, "Vuk Karadžić", Beograd, 1966.
5. Zaječaranović, G.: Osnovi metodologije nauke, "Naučna knjiga", Beograd, 1977.
6. Zakon o udžbenicima i drugim nastavnim sredstvima, "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 29/93.
7. Zelenika, R.: Izrada seminarskog rada i kritičkog prikaza, Metodološke upute za polaznike postdiplomskog studija „Multimodalni transport“, Fakultet za pomorstvo i saobraćaj, Rijeka, 1987.
8. Živković, D.: Pravi put i stranputice u pisanju, o kompoziciji i stilu pisanih sastava, BIGZ, Beograd, 1978.
9. Životić, R., Jovović, B.: Jezik i stil ratne veštine, CVVŠ OS "Maršal Tito", Beograd, 1990.
10. Žugaj, M.: Osnove znanstvenog i stručnog rada, Zagreb (r.o. za grafičku djelatnost), Samobor, 1989.
11. Ilić, M.: Naučno istraživanje, Opšta metodologija, Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet, Beograd, 1994.
12. Jovanović, R., Atanacković, L.: Sistematski rečnik srpskohrvatskog jezika, Matica srpska, 1980.
13. Karadža, M.: Naučna izgrađenost osnovnog riječnika u jugoslovenskoj teoriji ratne veštine, Institut za strategijska istraživanja, Beograd, 1991.
14. Kundačina, M, Bandur, V.: Akademsko pisanje, Učiteljski fakultet, Užice, 2007.
15. Lukić, R.: Metodologija prava, "Naučna knjiga", Beograd, 1983.
16. Marković, M.: Logika, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1994.
17. Mihailović, D.: Metodologija naučnoistraživačkih projekata (priručnik za izradu seminarskih, diplomskih i magistarskih radova i doktorskih disertacija), Centar za primenjenu psihologiju, Beograd, 1995.
18. Milić, V.: Sociološki metod, Nolit, Beograd, 1965.
19. Milosavljević, S.: Izveštaj o naučnom istraživanju, CVVŠ OS "Maršal Tito", Beograd, 1990.
20. Mužić, V.: Metodologija pedagoškog istraživanja, "Svjetlost", Sarajevo, 1977.
21. Pečujlić, M.: Metodologija društvenih nauka, "Savremena administracija", Beograd, 1989.
22. Pešikan, M. i dr.: Pravopis srpskoga jezika, Matica srpska, 1995.
23. Ristić, Ž.: O istraživanju – metodu i znanju, Biblioteka "Istraživački radovi", Beograd, 1995.
24. Sakan, M: Izrada stručnih i naučnih radova, Prometej, Novi Sad, 2005.
25. Sakan, M.: Metodologija nauke, NUBL, Banja Luka, 2008.
26. Savić, J.: Kako napisati, objaviti i vrednovati naučno delo u biomedicini, "Kultura", Beograd, 1996.
27. Silobrčić, V.: Znanstveno djelo, JUMENA, Zagreb, 1983.
28. Simić, R.: O našem književnom jeziku, Birografika, Nikšić, 1991.
29. Šamić, M.: Kako nastaje naučno djelo, "Svjetlost", Sarajevo, 1977.
30. Šešić, B.: Opšta metodologija, "Naučna knjiga", Beograd, 1971.
31. Šušnjić, Đ.: Metodologija, Čigoja, Beograd, 1999.